

12 - 1962

XIII.

V E S T N I K

NOTICIERO

VESTNIK je glasilo slovenskih protikomunističnih borcev. ● Izdaja ga konzorcij. ● Predsednik ing. Tone Matičič, upravnik Janez Kralj, urednik Pavle Rant, korektor Dušan Dimnik.
Ovitek opremil France Pernišek ml.

—::—

Uredništvo in uprava: Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. ●
Naročnina: Južna Amerika 150.— pesov odn. enakovrednost v dolarju, USA
in Kanada — 2.50 dolarja letno, Anglija in Avstralija — 1 funt šterling,
evropske države — 1.50 dolarja.

—::—

Editor responsable: Eduardo Škulj, redactor Pablo Rant. ● Imprenta: Talleres
Gráficos Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, T. E. 33.7213, Bs. As., Argentina

—::—

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual No. 700.070.

—::—

„Vestnik“ es el Informativo de los Excombatientes anticomunistas eslovenos
„Vestnik“ is the voice of Slovenian anticomunist veterans.

—::—

VSEBINA: Odmev na Koroška še 1961 (K. K., Argentina) — Spominska leta (Tajnik ZDSPB) — Gradivo k Vetrinju (dr. Franc Bajlec) — „Kar po domače:: (azgovor z Abu Sabujem-Simonom Preprostim) — Gradivo k štajerskem bataljonu (Gregor Mali, Buenos Aires) — Ing. Tone Matičič — petdesetletnik (R. O., Argentina) — Joško Krošelj — šestdesetletnik (Pavle Rant) — Hrvaška pliberška tragedija po hrvaških virih (Janez Grum, USA) — Društvene novice — Epilog 1962 — Bunker.

Naprej!

V Koroški stara pravda ni zaspala!

Brat bratu roki bova si podala,

šumela še bo bistra Soča,

ko bo vihrala bitev vroča.

Utrujen mah,

pred kamnom knez,

deklet slovenskih

pušelje vmes.

K. K. — Argentina 1962

SPOMINSKO LETO

9. oktobra 1962 ob 19. obletnici kočevskega „procesa“, glavni odbor oklicuje leto 1963 za *s p o m i n s k o l e t o*, v časten spomin vsem branilcem Turjaka.

Spominjajmo se, da slovenski narod takih borcev še ni imel in jih tudi nikoli več ne bo imel. To je bilo res tisto najboljše, zdravo seme naroda, ki je padlo v zemljo pod streli in krampi slovenskih komunistov, katerim so pomagali italijanski fašisti.

Naj nas ne bo strah te obletnice, čeprav je spomin poraza in smrti. Padli so junaki, da narodu postanejo zgled in simbol, katerega tudi rdeča hudobija ne more pahniti v ječe in kraške jame.

In še nečesa se spomnimo: besed na steni kočevskih zaporov, ki jih je napisal pokojni France Malovrh:

„Kdor ostane živ... povej vsem, da je samo v slogi moč!“

To velja tudi nam, zato — kričimo v svet resnico o naši borbi in naših velikih žrtvah!

Tajnik ZDSPB

GRADIVO K VETRINJU

DR. FRANC BAJLEC

NARODNI ODBOR ZA SLOVENIJO

IN VETRINJSKA TRAGEDIJA

(Nadaajevanje)

Naslednji dan, to je 23. maja dopoldne, so prišli k meni spet polkovnik Bitenc in še kakih deset oficirjev. Vrnili so mi slavnostno številko „Slovenca“, ki sem jim jo dal pred nekaj dnevi, nato so mi pa rekli, da mi hočejo razložiti kolikor mogoče objektivno polčžaj v vojaškem taborišču, zlasti kakšno je razmerje nekaterih poveljnikov do generala Krennerja in do NO. Povedali so mi v glavnem, to, kar sem že navedel, ko sem omenjal agitacijo med oficirji. Bili smo dolgo skupaj. Jaz sem predvsem poslušal in precej beležil, ker so mi omenjali konkretne slučaje in povedali marsikaj, kar mi še ni bilo znano. Tako na primer, da se je pri domobrancih začela močna propaganda, naj bodo pripravljene vsi na končni obračun s Titom, ker da bo do tega vsak moment prišlo. Polkovnik Bitenc je rekel še, da je pravi poveljnik SNV v resnici in formalno general Prezelj in ne general Krenner.

Ker so prišli k meni kot neke vrste vojnemu ministru, ali vojaškemu referentu pri slovenski narodni vladi in sem videl, da me prav polkovnik Bitenc predstavlja kot takega, sem jim najprej razložil, da je v narodnem proglasu z dne 3. maja sicer rečeno, da NO postavlja slovensko vlado, a da dejansko do tega še ni prišlo, da tedaj še nimamo ne vlade in ne ministrov in da sem jaz od NO dobil samo nalog, naj grem naprej na Koroško in ukrenem vse, kar bi bilo potrebno glede SNV in da bom s SNV šel še naprej, kamor bo poslana, dokler ne bomo jasneje videli, kaj bo z nami. Pojasnil sem jim tako, da sem jaz pač član NO in nič drugo in da če hodijo v čedalje večjem številu k meni zato, ker gledajo v meni nekega vojnega ministra ali vojaškega referenta pri slovenski narodni vladi, da so v tem pogledu v zmoti. Bil sem jim pa kljub tej zmoti iskreno hvaležen za vse informacije, ker so bile objektivne in brez kakih posebnih tendenc. Nato sem pa rekel, da vidim, da je po vsem, kar so mi povedali in kolikor sem bil o vsem tudi od drugih obveščen, potrebno, da se člani NO in general Krenner čimprej sestanemo z vsemi oficirji, zlasti s poveljniki in se o vsem jasno in odkrito pomenimo. Tako smo se domenili že kar ob tej priliki, da naj bo ta sestanek naslednji dan, to je 24. maja zvečer. Obljubili so mi, da bodo tudi oni od svoje strani skrbeli za to, da bodo na ta sestanek prišli prav vsi oficirji, zlasti poveljniki in s tem smo se poslovili.

O vsem tem sem obvestil takoj dr. Basaja, dr. Jelenca in generala Krennerja in vsi smo se takoj zedinili, da je tak sestanek potreben in da se ga bomo naslednji večer udeležili.

Glede Prezlja in Krennerja povem takoj tu sledeče: Omenil sem že, da si je NO mnogo prizadeval, da bi bil poveljnik SNV general Prezelj, ker je bil stalno v ilegali in mu Angleži ne bi mogli očitati kakega kolaboriranja z okupatorjem. Dejstvo je pa, da je general Prezelj prvič postavljaj nemogoče pogoje, naj NO organizira in opremi in skrbi za vzdrževanje SNV, pravice razpolaganja s to vojsko pa ne bi imel NO, ampak Prezelj, pod vrhovnim poveljstvom Mihajlovića. Drugič pa, general Prezelj ni kazal ne prave volje in ne pravega zanimanja ne za SNV in ne za domobrance. Redko in težko smo ga dobili za razgovore, govoriti smo mogli z njim največ posredno, v najkritičnejšem momentu se je pa s svojo skupino umaknil nekam proti Trstu tako, da od prve polovice aprila dejansko nismo imeli nobene zveze več z njim. Na Koroškem bi zelo potrebovali tako Prezlja, kakor Damjanovića, pa nismo mogli zvedeti, kje sta. Jaz sem bil zelo vesel, ko je v Celovcu prišel k meni Mihajlovićev kapetan Vasiljević, ki je potem z menoj podpisal vlogo za angleško vojaško poveljstvo, kakor sem vse že omenil. Na tisti vlogi je bilo na ta način vsaj nekoliko potrjeno, da je SNV res del kraljevske jugoslovanske vojske, ker je bila podpisana po oficirju Mihajlovićeve vojske. Zelo smo pa želeli in si prizadevali, da bi to dejstvo potrdil še kak višji oficir, ki bi bil eventualno poznan angleškim vojaškim oblastem, pa nismo mogli najti niti Prezlja, niti Damjanovića, niti kakega drugega Mihajlovićevega višjega oficirja in tudi ni prišel nihče od njih, ne k nam in ne k vojski, da bi se pozanimal, kje smo in kako smo. General Krenner je pa bil med prvimi domobranskimi oficirji, ki so se z edinicami, s katerimi so lahko razpolagali, takoj in brezpogojno postavili na razpolago NO. Krenner je pa od vsega začetka resno in odkrito sodeloval z NO in za sodelovanje nikoli ni zahteval kakega posebnega položaja v SNV. Zelo se je zanimal za organiziranje SNV, videli smo, da se za domobrance resno briga in da so mu pri srcu in je ostal domobrancem in NO zvest vse do konca.

O tem razgovoru z Bitencem in oficirji, kakor tudi o razgovoru z dne 18. maja, kar sem že navedel prej, imam mnogo napisanega. Ob tej priliki smo namreč načeli vprašanje, ki ga takrat nismo mogli razjasniti. Vprašali smo se namreč, kaj je dejansko za to hudo gonjo proti NO in proti SNV in kdo so resnični promotorji te gonje. Več oseb je trdilo, da morajo biti za vso to gonjo komunisti, ker je način gonje popolnoma komunističen, pravi pomen in cilj te gonje je pa bil v gotovem pogledu zelo nejasen. Govorili smo o tem z mnogimi osebami, zlasti z duhovniki in drugimi intelektulaci, ki so v glavnem rekli, da je danes možno prav vse in da ne izključujejo ničesar. Z ozirom na to agitacijo imam zabeleženo kot nekak resumen raznih mnenj sledeče: Nemalemu številu slovenske mladine so zelo imponirale komunistične, fašistične in nacistične ideje, zlasti pa metode. Večji del teh se je odločil za komunizem in so šli v komuni-

zem. Nekateri so pa smatrali za bolj oportuno, da se javno in direktno ne vežejo na nobenega od gornjih idejnih sistemov, temveč da se v kamuflirani obliki poslužijo enega ali drugega ali vseh, kakor jim bo bolj odgovarjalo. Ko je pri nas nekaj oseb, gotovo z najboljšim namenom, skušalo zbrati gotovo število študirajoče mladine, da bi jih vzgojili v neke vrste slovensko vodilno elito, so se ti, rekli bi jim oportunisti, takoj prijaviли kot prvi in najbolj vneti učenci. Ker niso imeli trdnih idejnih in načelnih osnov, se za ideje in načela niso mnogo menili, stopilo jim je pa zelo zgodaj v glavo, da so oni, ko so bili nekaj časa učenci takega in takega učitelja, postali s tem že v resnici naša prava in edina slovenska vodilna elita. Te skupine, ki so same na sebi pri nas dejansko zelo malo pomenile, so se rade naslanjale na ljudi, ki so trpeli na tem, da v našem javnem življenju nikoli niso zavzemali tistega položaja, ki bi ga po lastni samooceni ali ambiciji morali imeti. Družile so se pa še z drugimi skupinami brez določenih idej in načel in kmalu se jih je nabralo toliko, da so mislili, da jih je dovolj, da pri nas nekaj postanejo. Njih edini cilj je bil to in nič drugo. Ob pomanjkanju pravih idealov so se pa tembolj posluževali metod našemu narodu povsem tujih ideologij in sistemov.

To mnenje se je v glavnem nanašalo na ljudi in skupine, ki jih v tem spisu stalno omenjam. Dejstvo je, kar vse sem že ponovno navedel, da se s temi osebami in skupinami nismo mogli nikoli razgovarjati. Tem ljudem in skupinam nismo mogli nikoli ničesar dopovedati in za njih noben naš argument ni imel nikoli nobene vrednosti. Postavili so se na stališče, da imajo v vsem in absolutno prav samo oni in so napram nam nastopali stalno z nenavadnim prezirom, zaničevanjem, in resničnim sovraštvom. A ko gledam danes te dogodke nazaj in so nam že poznane gotove točke iz dogovorov o vračanju, lahko z gotovostjo trdimo, da so v tej, tako intenzivni agitaciji na Koroškem morali sodelovati v znatnejšem številu pravi in resnični komunisti. Ne glede na to, da je bil način agitacije tipično komunistično smešenje, zavijanje in potvarjanje vsega, kar smo govorili in delali, je bilo pri vsem značilno predvsem to, da so zelo spretno in prav načrtno iznašali in trdili nekaj, kar je bilo bistveno za obdolžitev domobrancev v smislu dogovorov o vračanju.

Omenil sem že, da NO ni imel zvez z zunanjim svetom. S kapitulacijo Italije so se prekinile vse zveze z našimi ljudmi v Londonu, novih zvez nismo mogli odkriti, zveza preko Mihajlovića nas je pa celo varala, kakor sem tudi že omenil. Vežani smo bili na to, kar smo slišali po radiju in kar smo mogli sami videti, zaznati in zvedeti. Kljub temu lahko rečemo, da smo takrat na razmere jasno in pravilno gledali in da smo v danih okoliščinah tudi pravilno delali. Gotovih reči ne bi mogli točneje in natančneje zvedeti tudi, če bi imeli najboljše zveze z našimi ljudmi zunaj, ker razne posameznosti, kakor na primer dogovor o izročanju, tudi njim niso bile znane. Vendar je napačna, predvsem pa zelo tendenčna trditev, da je bil samo NO tisti, ki si ni znal ustvariti dobrih zvez z zapadnimi zavezniki in dobiti tako potrebnih informacij glede domobrancev. Kot primer

navedem, da ko sem bil v Budimpešti radi dogovarjanja o skupnem uporu proti Nemcem, kakor sem že omenil, so madjarski vladni krogi še popolnoma izključevali možnost, da bi zapadni zavezniki dopustili, da sovjetske čete zasedejo Madjarsko, ker bi s tem dali Rusom možnost, da pridejo na Jadransko morje. In to je bilo takrat, ko so se sovjetske čete že močno bližale madjarski meji in ko so Madjari imeli po svojih diplomatskih predstavnikih prav dobre zveze in stike z zunanjim svetom. Nasprotno so računali z gotovostjo, da bodo zapadni zavezniki preko Slovenije prispeli preje na Madjarsko kot pa Sovjeti in zato ravno so se tako resno in tako naglo pripravljali, da bi z uporom proti Nemcem lahko pokazali zapadnim zaveznikom, da so na njihovi in ne na nemški strani.

To kar je bilo tajno, so vsi skrbno skrivali in je do takih tajnosti bilo težko priti. Zato tudi trditev, da bi bila krivda za vetrinjsko tragedijo v prvi vrsti v tem, da NO ni znal pravočasno poizvedeti, kaj nameravajo zapadni zavezniki narediti z domobranci, ni toliko naivna, kolikor preračunano zlonamerna. Priznam, da nismo znali in nismo mogli poizvedeti, da bodo Angleži domobrance, po tem, ko bi bili enkrat že pri njih, vrnili Titu. Res je pa, da je NO že doma jasno videl in računaj kot z gotovim dejstvom, da kadar bodo ti naši reveži v stiski, da jim tako, kakor so bili prikazani, Angleži prav gotovo ne bodo šli pomagat. Kako bi jih pa Angleži sprejeli, če bi prišli pred nje tako, kakor so bili prikazovani, o tem pa nismo imeli nobenih jasnih predstav. Iz teh razlogov ravno smo se toliko trudili, kar vse sem že dovolj obširno in nazorno opisal, da bi pred Angleže stopili popolnoma drugi domobranci. Takšni, kakršni so v resnici bili in ne takšni, kakor so jih po krivici prikazovali drugi. In ko se je Narodnemu odboru končno vendarle posrečilo, da so naši domobranci kljub vsemu, kar se je z njimi godilo, mogli prekoračiti Dravo kot vojaki Slovenske narodne vojske in z njimi vred naši civilni begunci in so jih Angleži kot vojake SNV sprejeli v svojo oskrbo in zaščito, so spet ti isti ljudje in te iste skupine začele rušiti vse, kar smo z veliko previdnostjo in skrbjo zgradili.

Danes lahko trdimo skoraj s popolno gotovostjo, da so Angleži sprejeli domobrance v svojo oskrbo in zaščito samo kot vojake Slovenske narodne vojske in z njimi vred še civilne begunce in ne kot domobrance. Da sem v tem pogledu čisto odkrit, povem, da se takrat mi tega niti prav zavedali nismo. Mi smo takrat že slišali o tem, da hrvaška vojska in hrvaški civilni begunci niso mogli preiti Drave in da jih doma komunisti na veliko koljejo. To pri nas takrat ni vzbudilo nobene posebne pozornosti, ker smo imeli podobne vesti tudi od naših, da so jih komunisti doma zajeli in da jih koljejo in neznanokam odvažajo. Ničesar pa nismo vedeli takrat še o tem, da so Angleži velike oddelke hrvaške vojske na meji razorožili in jih s civilnimi begunci vred poslali nazaj h komunistom. Prav to bi se z vso verjetnostjo zgodilo tudi z našimi domobranci in z vsemi našimi civilnimi begunci, če bi prišli pred Angleže kot domobranci in ne kot Slovenska narodna vojska. A kljub temu, da se takrat tega nismo prav zavedali, kakor se tudi nismo zavedali, da bi Angleži to našo SNV potem

ko so jo že sprejeli v svojo oskrbo in zaščito, mogli izročiti komunistom, smo bili vendar na Koroškem ves čas kakor na trnju. Nemški vojni ujetniki so govorili, da jih Angleži mislijo odpeljati na Angleško, kjer jih bodo uporabljali pri restavriranju v vojni porušenih objektov. Bali smo se, da v najslabšem slučaju znajo tudi našo vojsko odpeljati na Angleško skupno z nemško vojsko. Zato smo zelo priporočali, naj vsi povsod govorijo tako, kakor smo pred Angleži stalno trdili in poudarjali tudi mi, da je SNV protinemška in zapadnozavezniška, o partizanih pa naj vsi čim manj govorijo, ker jih je bil poln Celovec in so bili, če ne drugo, vsaj formalni zavezniki Angležev. A prav tu smo naleteli na tako hud in tako brezobziren odpor stalno omenjanih oseb in skupin, da smo se začeli resno in zelo opravičeno spraševati, če niso za vso to akcijo pravi komunisti.

Vse tisto o svobodnem tržaškem ozemlju in o napadu Angležev in Amerikancev na Ruse in na Tita, se nam je zdelo popolnoma neresno in neverjetno. Dejstvo je vendar, da se je v zvezi s temi govoricami začela takoj zelo huda in brezobzirna agitacija proti NO in SNV tako, da smo naravnost ostrmeli, zakaj je vse to sedaj tako važno in tako nujno. Ta gonja se je začela takoj s takšno intenzivnostjo, da mi je dr. Basaj že 14. maja rekel, da naj grem v Rim k dr. Kreku samo jaz, on bo pa rajši ostal v Celovcu, ker je videl, da bo zelo potreben tam. Značilno je bilo to, da je bil poudarek vseh zatrjevanj, ki so se širila v najrazličnejših oblikah v tem, da v Vetrinju ni Slovenske narodne vojske, ki je sploh ni, ampak da so tam samo domobranci, katerih komandant je general Rupnik in da se ti domobranci pripravljajo v Vetrinju za napad in obračun s Titom. Poleg tega pa še, da NO nikogar ne predstavlja in ni od nikogar priznan. Pri nas, povem tudi odkrito, takrat pravtako ni vzbudilo posebne pozornosti dejstvo, da se je vsa ta agitacija dejansko in v resnici začela takorekoč z istim dnem, ko so Angleži sprejeli našo vojsko v svojo oskrbo in zaščito in da so komunisti za to, da bi jim bili domobranci izročeni, potrebovali prav te argumente, da v Vetrinju ni SNV, ampak da so tam točno tisti in takšni domobranci, kakor so jih oni opisovali z zapadnim zaveznikom in, ki jih zapadni zavezniki v smislu dogovora o vračanju morajo izročiti komunistom, ker pač o obstoju takega takega dogovora nismo imeli nobenega pojma. Pač pa smo bili že popolnoma prepričani o tem, da to agitacijo dejanski vodijo komunisti, bodisi, da so se med osebami in skupinami, ki jih tu stalno omenjam, nahajali pravi komunisti, ali pa, da so vsi skupaj hote ali ne hote delali po nekem načrtu, ki so ga pripravili komunisti. Kajti bilo je nekaj naravnost neverjetnega, kako hitro, kako dosledno, na kak način in s kako vehemenco so pobijali prav vse, kar smo mi naredili in kako so delali prav v vsem popolnoma nasprotno od tega, kar smo mi priporočali.

Omenil sem že ob neki priliki slučaj, kako me je nek oficir zavrnil, ko sem v taborišču povedal, da bo potrebno, da vojaki čimprej snamejo s svojih kap vse kokarde s kranjskim orlom in jih zamenjajo s slovensko trobojnico, ki so jo dejansko mnogi že imeli na svojih kapah. Smatral sem,

da bo Angležem mnogo lažje dopovedati, da je ta trobojnica naša slovenska narodna zastava, kakor pa, da kranjski orel ni nemški orel. Bilo je obenem tudi naravno in razumljivo, da vojaki SNV ne bodo nosili na kapah kranjskega orla. Pa me je nek oficir zadirčno zavrnil, da naj vzamem na znanje, da so se domobranci borili pod to kokardo in v tej uniformi, ki jo imajo na sebi in, da zato niti enega, niti drugega ne bodo odvrgli. Ko sem vprašal, kdo je ta oficir, so mi povedali ime in obenem dostavili, da je stražar. Ta oficir ni bil komunist, a je postal že orodje te agitacije. Prepričan sem bil, da če bi NO takrat dal nalog, naj vojaki snamejo s kap in rokavov kranjskega orla, da bi isti ljudje in iste skupine začele takoj z veliko demagogijo napadati NO, ki ne spoštuje teh svetih znakov, pod katerimi so se borili. Pozitivna stran za komuniste v tej agitaciji je bila še v tem, da so se tisti, ki so bili v ozadju, poleg drugih metod, zelo posluževali kakih vidnejših oseb, kakega poslanca, duhovnika, domobranskega poveljnika in oficirjev sploh in trditve in izjave takih oseb so hitro in takoj več odtehtale.

Jaz mnogo tega, kar imam zabeleženega o tej agitaciji na Koroškem, nikoli ne bom objavil. V knjigi „Vetrinjska tragedija“, ki jo je izdala leta 1960 Zveza slovenskih protikomunističnih borcev, je v zvezi s to agitacijo na str. 23 zapisano sledeče: „Slovenska narodna vojska naj bi v Vetrinju tudi prisegla NO. Prisego pa je zadrževal major Vuk Rupnik iz naslednjih razlogov: 1. Doslej ni jasno ne SNV in ne NO ali sta od kralja Petra II. priznana; če NO ni priznan, je prisega neveljavna, zakaj vojsko veže prisega kralju Petru II. 2. Jasno je, da Angleži NO ne priznajo, zato je prisega temu odboru brezpredmetna. S temi razlogi je Rupnik uspel s poudarkom, da bi bila vsaka prisega samo zloraba svetosti prisege.“ Tako je zapisano v tej knjigi. Vendar je to, kar tu citiram, v bistvu resnično. Vuk Rupnik tudi ni do sedaj še nikjer izjavil, da to ne bi bilo res. Pripomniti moram vendar, da je kljub vsej tej agitaciji ostala večina oficirjev odločno na strani NO in odločno za SNV.

Navedel sem nekaj pomembnejših in značilnejših pojavov v vsej tej agitaciji tudi zaradi tega, da bi pokazal na to, da smo imeli mnogo materiala za razgovor in razjasnjevanje na sestanku z vsemj oficirji, ki je bil določen za 24. maj zvečer, kakor že omenjeno. Zabeleženih imam kar precej točk, ki naj bi jih člani NO s Krennerjem prej predebatirali, da bi tako na sestanku z oficirji lahko dali čim pravilnejša in določnejša pojasnila. Med drugim imam zabeležena sledeča vprašanja: Zakaj odpor proti slovenskemu narodnemu odboru? Zakaj odpor proti slovenski narodni vojski? Zakaj odpor proti slovenskemu narodu? Izraz „slovenski“ imam kar po večkrat podčrtan. Dalje imam zelo podčrtane še sledeče točke: Domobranska prisega. Domobranski znaki. Domobranski statut. Poudarjati protinemštvo in zapadnozaveznitvo pri SNV. Za božjo voljo manj govoriti!

Hoteli smo biti na tem sestanku zelo odkriti, zelo odločni in smo hoteli dobiti na gotova naša vprašanja jasne in nedvoumne odgovore. Hoteli smo, da prav vsi oficirji enkrat za vselej vzamejo vsaj na znanje, da so nad

domobranci od vsega začetka, od domobranskih znakov, prisege in vse do konca, bile zagrešene velike napake, da so bili zelo krivično prikazovani kot nemški zavezniki in, da je nujno, da vsaj sedaj, ko še ne vemo, kaj bo z nami, javno izpovedujemo resnico, da so domobranci bili vedno protinemško in zapadnozavezniško orientirani, in da so ti domobranci sedaj vojaki SNV, ki je sestavni del kraljevske zavezniške vojske. Hoteli smo pa obenem tudi, da bi bili vsi oficirji dobro pripravljani, da bodo ob zasliševanju, kar smo pričakovali, da se zna vsak čas začeti, odgovarjali Angležem enotno in v istem smislu. Ker imam med točkami zabeležen tudi domobranski statut, povem tu sledeče: Ob nastanku domobranstva so Nemci ponudili poseben pravilnik, ali pogodbo — statut — za domobrance, kjer bi v obliki dvostranske pogodbe dali domobrancem značaj prave slovenske vojske, s slovenskimi znaki in slovensko zastavo. Ta vojska bi imela v smislu tozadevnih mednarodnih določil nalogo, da na določenem teritoriju skrbi za red in mir, sicer bi pa bila od Nemcev popolnoma neodvisna. Tak statut, če bi bil dobro in skrbno pripravljen in kjer bi morali sodelovati politiki in pravniki, bi dal domobrancem popolnoma drug značaj in bi bil pri zapadnih zaveznikih važen in pomemben dokument. A je general Rupnik, ki je bil že takrat obdan od ljudi, ki so nasvete drugih, zlasti nasvete politikov a priori odklanjali, izjavil Nemcem, da domobranci ne potrebujejo nobenega statuta. To je povedal in potrdil sam Rösener, ki je dalj časa vztrajal na tem, da dobijo tudi domobranci statut, kakor so ga imele že nekatere srbske edinice, ki so bile v vseh pogledih neprimerno bolj avtonomne kakor pa domobranci. Tako so pa dobili domobranci znake, ki niso bili slovenski in jih Nemci niso zahtevali. Dobili so prisego, ki jih je formalno postavila v sestav nemške vojske in je Nemci prav tako niso zahtevali. Niso pa dobili statuta, ki bi jim bil koristen in ki so ga Nemci ponujali. Dejstvo je, da so ob nastanku domobranstva gotovi ljudje storili prav vse, da bi domobranci izgledali čim manj slovenski, v Vetrinju so se pa kar nenadoma spomnili na kralja in na prisego kralju, na vse, samo ne na slovenstvo in se se direktno upirali temu, da bi domobrance prikazali kot vojake slovenske narodne vojske.

Iz vsega, kar sem tu navedel, je lahko razvidno, da smo za sestanek z oficirji imeli pripravljenega mnogo materiala. Vendar do tega sestanka ni prišlo. Še isti dan namreč, ko smo se dogovorili za ta sestanek, to je 23. maja zvečer, je prišel k meni polkovnik Bitenc in mi sporočil, da dogovorjenega sestanka z oficirji naslednji dan, to je 24. maja zvečer ne bo, ker je angleški poveljnik taborišča dal nalog, da se z naslednjim dnem, to je s 24. majem zjutraj začne preseljevanje vseh vojakov in civilnih beguncev v Italijo. Dejansko se je s tem začelo izročanje domobrancev komunistom, kar so pa Angleži skrbno prikrili.

Izročanje domobrancev komunistom

Razmere v Vetrinju sem opisal nekoliko podrobneje, ker sem smatral za potrebno, da čim jasneje in določneje prikažem, v kakšnem stanju raz-

voja dogodkov smo se nahajali pred in ob izročanju naših domobrancev komunistom. Pogled na to stanje je bil resnično žalosten, kar smo najbolj videli in čutili ravno člani NO. Vloga članov kakega slovenskega narodnega predstavništva nikoli ni bila lahka, ker je naš narodni položaj tako v geografskem, kakor v političnem in z ozirom na naše narodne sosedo, tudi v mednarodnem pogledu bil vedno težek in kompliciran. Vloga Narodnega odbora za Slovenijo v zadnji svetovni vojni je pa bila še posebno težka, zato so take izredne motnje, kakor jih opisujem v tem spisu v razmerah in okoliščinah, v kakršnih smo živeli, vsako uspešno delo naravnost onemogočale. Razumljivo je, da ob takem stanju ni bilo lahko dobiti ljudi, da bi prevzeli na sebe breme, ko je bilo vidno, da bo v vseh pogledih pretežko. Tisti, ki so rekli, da v danih razmerah tega bremena ne morejo prevzeti na svoje rame, so imeli prav. Kajti mi, ki smo to breme prevzeli na sebe, smo že doma, zlasti pa na Koroškem, mogli ugotoviti samo to, da je bilo res težko. Povem pa, da bo vsako slovensko narodno predstavništvo kdajkoli in kjerkoli, v okoliščinah, v kakršnih smo bili mi, popolnoma ohromljeno, čim bo imelo opravka s tako organiziranim odporom, kakor smo ga imeli mi. V vojski je znano pravilo, da en sam izdajalec z lahkoto uniči celo armado. Narodnemu odboru ni nič pomagalo, da je bil ves narod in, da so bili vsi domobranci za njim. Zadostovalo je nekaj poveljnikov in kaka prav majhna, a organizirana skupina in je v danih razmerah zavrla vse delo pri NO. Če se bo komu zdelo, da vse to preveč poudarjam in da bo to zlasti pri prizadetih, rodilo hudo reakcijo in velike debate, povem, da prav to hočem, ker je potrebno, da to razčiščujemo in osvetljujemo prav vsi na podlagi resničnih dejstev, ne pa z izmišljenimi in demagoškimi šlagerji. Vetrinjska tragedija je vendar naša tako velika in tako globoka narodna nesreča, da ne more biti predmet površne demagogije ali pisanja pamfletov, kakor se to naprej in naprej dogaja. Moramo pa imeti najprej jasno pred očmi, v čem je resnični vzrok te nesreče. Upam, da sem dovolj obširno in jasno opisal, kako so bili naši domobranci krivično prikazovani kot zavezniki Nemcev in kot borec na nemški strani in koliko se je NO trudil, da bi jih prikazal v drugačni luči. Ob vsem našem trudu smo od načrtov, ki smo jih pripravljali in spreminjali z ozirom na razmere in ovire, uresničili, da so domobranci sodelovali pri ultimatu Nemcem, pri tretjemajskem revolucionarnem aktu, in da so vstopili v sestav SNV. Končno se nam je posrečilo še, da so Angleži naše domobrance, kot vojake SNV sprejeli v svojo oskrbo in zaščito in to kljub vsemu, kar se je z njimi dogajalo.

Navajal sem, kar je NO v danih razmerah za domobrance naredil. Ali je bilo to prav, ali ne, dovolj, ali ne, kaj bi moral in lahko še naredil, to je stvar podrobnejšega in globljega razpravljanja. Tu sem navajal samo to, kar smo v tem konkretnem slučaju dejansko naredili. Če smo se kje v čem motili, v tem, da so bili domobranci narodno slovensko zavedni in protinemško in zapadnozavezniško orientirani, v tem se nismo motili. Zato smo smatrali, da so bili tisti, ki so doma iz naših domobrancev skušali napraviti neke vrste nemške prostovoljce, storili domobrancem veliko krivico in

zagrešili nad njimi težko napako. Ko so pa sedaj vsi ti začeli v Vetrinju to krivico izrabljati proti domobrancem, smo lahko opravičeno rekli, da to že ni več napaka, ampak da je za vsem tem popolnoma določen načrt in namen. Kajti dejstvo, da ko smo mi trdili, da so v Vetrinju vojaki SNV oni pa, da to niso vojaki SNV, ampak tisti in takšni domobranci, kakor so jih oni prikazovali doma, to ni bilo samo kakšno brezpomembno oponiranje Narodnemu odboru, ampak zavestno in načrtno obdolževanje domobrancev. Često je bilo v vsem na videz toliko konfuznosti, nelogičnosti in neresnosti, da so mnogi rekli, da nima absolutno nobenega pomena pečati se s tem. Vendar, ko smo začeli vse to nekoliko natančneje opazovati, smo kmalu ugotovili, da je za vsem, točno določen načrt in namen.

Da bi po vsem, kar sem že povedal, bila slika kolikor mogoče enotna in čimbolj razumljiva, poudarim sledeče:

Prvič, da na Koroškem niti Narodni odbor, niti kdo drugi ni imel absolutno nobenega znanja o tem, da obstoji kje kak dogovor o vračanju.

Drugič, da je resnica, da so angleške vojaške oblasti izjavile, da vzamejo Slovensko narodno vojsko v svojo oskrbo in zaščito.

Tretjič, da angleške vojaške oblasti niso nikjer izjavile, da vzamejo domobrance v svojo oskrbo in zaščito.

Kako smo bili prikazani in kako smo izgledali v Vetrinju pred Angleži. Ta slika je pa morala biti nekako takšnale:

Narodni odbor za Slovenijo in poveljstvo Slovenske narodne vojske so od vsega začetka stalno, vztrajno in ob vsaki priliki trdili in poudarjali, da je to, kar je v Vetrinju, Slovenska narodna vojska, del zavezniške kraljevske jugoslovanske vojske, ki se je pod vodstvom NO uprla Nemcem, ščitila zavezniške letalce in opravljala za zaveznike poročevalsko službo. To je dejstvo.

Komunisti so prav gotovo trdili, da so to, kar je v Vetrinju, domobranci in jih zraven obremenjevali z vsem, s čimer so jih obremenjevali še doma. To lahko tudi z gotovostjo vzamemo kot resnično dejstvo.

General Rupnik, zaslišan od Angležev, je z vso gotovostjo izjavil, da so v Vetrinju domobranci in on njihov komandant. Z ozirom na stališče, na kakšno so se postavili na Koroškem, on in vsa njegova okolica napram NO in SNV, lahko z veliko gotovostjo trdimo, da je general Rupnik tako izpovedal in vzamemo tudi to kot resnično dejstvo.

Nemci, ki so jih Angleži tudi zasliševali o domobrancih, so brezdvomno izjavili, da so v Vetrinju domobranci in, da je bil general Rupnik od Nemcev postavljeni komandant domobrancev.

Oficirji, kateri so se postavili na stališče, da Slovenske narodne vojske ni, da Narodnega odbora ni, da obstojajo samo domobranci, katerim prej ko slej poveljuje general Rupnik, so o tem tako javno in tako glasno

govorili povsod, da je tako angleško taboriščno, kakor angleško vojaško poveljstvo, direktno ali indirektno po svoji obveščevalni službi z lahkoto zvedelo za vse to.

Če je še skupina, ki je v Celovcu postavljala v ospredje Špindlerja, res izjavila angleškim oblastem, da NO ni noben predstavnik Slovencev in če so še kakšne osebe in skupine pred Angleži kaj nepremišljenega povedale, ali izročile kak „memorandum“, si lahko predstavljamo sliko, kako smo morali izgledati pred Angleži v Vetrinju.

O civilnih beguncih smo trdili stalno in povsod, da so naši civilni begunci ljudje, ki so radi svoje demokratične, protifašistične, protinacistične in zapadnozavezniške orientiranosti že pod okupatorjem mnogo pretrpeli, pod komunisti bi jih pa čakalo še hujše trpljenje, ali celo smrt in, da iz teh razlogov morajo bežati sedaj pred komunisti. V tem smislu sva izjavila midva z dr. Basajem majorju Johnsonu, ko naju je izrecno vprašal, kakšne vrste ljudje so slovenski civilni begunci. Točno v tem smislu je govoril tudi general Krenner, ko je bil ob prihajanju beguncev klican na angleško vojaško poveljstvo, kjer so ga vprašali, kako to, da prihaja sedaj tolikšna množica slovenskih civilnih beguncev v Celovec, ko je on izjavil, da jih je samo okrog 2000. Krenner je pristavil še, da upa, da je s tem, ko reče, da ljudje bežijo pred komunisti, povedano vse. Kadar bodo Angleži poznali komuniste tako, kakor jih poznamo mi, jim ne bo treba razlagati, zakaj beži kdo pred komunisti. Civilni begunci, za ljudi in skupine, ki jih stalno omenjam, kakor tudi za komuniste, trenutno niso bili toliko interesantni kakor domobranci. Glede civilnih beguncev ni bilo nobenega posebnega dogovora o vračanju, za kar so komunisti prav gotovo vedeli. Tako so vedeli tudi, da jim zapadni zavezniki civilnih beguncev, kar tako, camo na njihovo zahtevo in masovno, ne bodo izročili. Tega zapadni zavezniki dejansko tudi niso delali. Zato so komunisti civilne begunce pustili trenutno zelo pri miru in je značilno, da tudi stalno omenjani ljudje in skupine zdaleka niso toliko nadlegovali civilnih beguncev, kakor vojsko.

Še isti večer, to je 23. maja, kmalu potem, ko mi je polkovnik Bitene sporočil, da se bo naslednji dan začelo s preseljevanjem vojske in civilnih beguncev v Italijo, sta prišla tudi dr. Basaj in general Krenner in povedala isto, da izgleda, da nas bodo Angleži res prepeljali vse v Italijo, in, da je potrebno, da se začnemo takoj pripravljati na odhod. Po vsem, kar smo o tem že slišali in govorili, ko je bilo že okrog 800 Slovencev odpeljanih v Italijo in so oč teh že prišla poročila, da so tam in, da so tam zadovoljni in da mnogi čakajo na svoje, da pridejo za njimi; ko nam je major Johnson, kmalu po prihodu, kakor tudi že omenjeno, izjavil, da bodo prepeljani s Koroškega v Italijo vsi civilisti in vojaki; ko je generalu Krennerju ob prvem stiku z Angleži srbski polkovnik izrecno povedal, da je zvedel, da bo SNV šla naprej v Palmanovo, smo pač razumeli, da je sedaj prišel tisti čas, ko začno s prevažanjem vseh v Italijo. Vsi smo se nekam oddahnili in vsi smo bili zadovoljni, da gremo od tod, ker je bila nastanitev tolikega števila ljudi kar zunaj na prostem za daljši čas nemogoča in nevzdržna.

Jaz sem bil še zlasti zadovoljen, da nas odpeljejo od tod, predno je prišlo do kakega zasliševanja. Pričakovali smo z gotovostjo, da bodo Angleži začeli oficirje zasliševati in jaz sem bil, po vsem, kar se je takrat tam dogajalo, resno zaskrbljen ravno zaradi oficirjev, kaj in kako bodo govorili pri zasliševanju. Da bi moštvo zasliševali, to smo skoraj izključevali. Ko pa ni prišlo do nobenega zasliševanja, ampak samo nalog za prevoz, smo bili mnenja, da Angleži smatrajo, da ni nobenega povoda za kakšno zasliševanje in to nas je napolnilo vse z nekim zadovoljstvom. A čeravno smo tu in tam govorili tudi o vračanju, kakor sem tudi že omenil, smo po tem, ko niso nikogar zasliševali, naravnost izključevali vsako možnost vračanja komunistom brez predhodnega zasliševanja. Kljub vsemu je general Krenner povedal, da bo določil posebne izvidnice, ki bodo skušale ugotoviti, če se bo dalo, kam bodo begunce vozili.

Drugi dan, to je 24. maja dopoldne, je prišel k meni spet polkovnik Bitenc, ki mi je zelo zadovoljen naznanil, da gredo transporti v Italijo, ker je angleški oficir, ki je vodil transport, srbskemu oficirju, ki je bil na čelu srbske skupine, pripravljene za odhod, na njegovo izrecno vprašanje, kam gredo ti transporti, odgovoril, da gredo v Italijo in s tem tedaj potrdil, da nas bodo prepeljali v Italijo. Ko mi je to povedal, je takoj odšel, češ, da mora to povedati še ostalim članom NO.

V soboto, 26. maja zvečer, sem bil v taborišču pri oficirjih. Želel sem srečno pot vsem, ki so imeli iti naslednji dan in sem jim povedal, da bom od strani NO šel z njimi v Italijo tudi jaz z enim od naslednjih transportov. Bil je zbranih kakih 30 oficirjev in je zanimivo, da smo govorili predvsem o tem, če nas Angleži res prepeljejo v Italijo in, če ni za tem kakšna zvijača, da bi nas pod to pretvezo poslali nazaj v Jugoslavijo. Polkovnik Bitenc je na to takoj povedal, kako je angleški oficir izrecno odgovoril, da transporti gredo v Italijo. Jaz sem rekel, da če nas Angleži mislijo brez vsakega zasliševanja in z zvijačo izročiti komunistom, da potem ne vem, kako se bomo mogli rešiti in kdo se bo rešil. Pri tem je nastal živahen razgovor, kjer so zlasti prevladovale trditve, da za slučaj, da bi nas Angleži hoteli kakorkoli vrniti, bodisi z zvijačo, bodisi očitno, da ni nobene možnosti, da bi se tako število uniformiranih ljudi moglo kar čez noč razbežati in poskriti. Nazadnje smo vsi izključevali možnost, da bi nas Angleži, ki so nas sprejeli v svojo oskrbo in zaščito, sedaj brez vsakega predhodnega zasliševanja z zvijačo vračali komunistom, ker nismo mogli najti nobenega razloga, zakaj bi z nami to delali. Major Škof je zaključil tako: Jaz grem. Kam nas bodo peljali, bom z vso gotovostjo videl, ko bomo na končnem mestu stopili s kamijonov. Potem vas bom pa hitro obvestil, kje smo. S tem smo se razšli. Med fanti je vladalo veselo razpoloženje in nekdo je rekel, da bo povsod drugod bolje kot tu.

V nedeljo, 27. maja, so odpeljali Angleži prvi večji kontingent domobrancev. Kmalu po tistem, ko so domobrance odpeljali, je prišel k meni polkovnik Bitenc in rekel, da bo NO moral nekaj ukreniti proti širjenju vznemirljivih vesti, ki so jih začeli trositi po taborišču komunisti. Povedal

je, da je več oseb izjavilo, da je prišlo v taborišče nekaj znanih in poznanih komunistov, ki so pripovedovali, da bodo Angleži odpeljali vse domobrance v Jugoslavijo, nato pa, da so izginili kot kafre. Omenil je obenem, da sta propagandni oddelek in policija že na delu, da takšne vesti paralizirata. Čim je Bitenc odšel, je pa prišel general Krenner in skoraj istočasno še dr. Basaj, dr. Jelenc, dr. Hanželič in še nekaj gospodov. Krenner nam je začel takoj pripovedovati, da je prišel k njemu Vuk Rupnik, ki mu je sporočil, da se je s transporta, ki je bil odposlan 24. maja iz Vetrinja, vrnil Ljotičev sin in prinesel vest, da so Angleži ta transport poslali v Jugoslavijo, odnosno izročili komunistom. Ker je Krenner hotel imeti točnejša pojasnila o vsem, je zahteval, da hoče na vsak način osebno govoriti z Ljotičevim sinom, a so mu čez nekaj časa sporočili, da je Ljotičev sin neznanokam izginil in da ga ni nikjer več.

Ta vest nas je zelo presenetila. Bila je to prva vest o vračanju, vendar zelo nedoločna, točnejših pojasnil pa nismo mogli dobiti, ker s tistim, ki je to vest prinesel, nismo mogli govoriti. Zato smo se odločili, da gremo na angleško vojaško poveljstvo prosit pojasnila, kaj je na tej stvari resnice. Sklenili smo, da gremo takoj naslednji dan, to je 28. maja že pred osmo uro zjutraj, da bomo skušali priti do poveljstva, ki je izdalo nalog za prevoz, dalje, kaj in v kakem smislu bomo govorili in da se vojski da nalog, da ne krene nobena edinica prej na pot, dokler se mi ne vrnemo z angleškega poveljstva.

Upam, da ni potrebno, vendar opozorim, da kadar govorim, da je prišel kdo k meni, da so se sestali pri meni, da s tem, nikakor nočem povedati, da se je v Celovcu vse sukalo edino okrog mene. Omenil sem že, da je bila moja soba v hotelu Stadt Triest, slučajno edini primernejši prostor, kjer smo se lahko sestajali. Tu smo se stalno zbirali, razpravljali, debatirali, tu so se pripravljale in sestavljale vloge, najrazličnejši osnutki, spisi. Zapisnike sem hranil jaz in jih hranim še sedaj, tukaj so se koncentrirale vse informacije in ker sem bil jaz stalno tam, ker sem tam pač stanoval, omenjam često kratko, da so prišli k meni, ali so se sestali pri meni. Razume se, da so prišli k meni kot članu NO, ali na kraj, kjer je NO imel svoje stalno mesto in pisarno. Tako so se razvijali tedaj tudi ti dogodki pri meni, to je v moji sobi v hotelu Stadt Triest.

Kakor smo sklenili, smo prišli dne 28. maja že pred osmo uro zjutraj na komando brigade, kjer nam je bilo povedano, da je povelje za transport vojske izdal general Murray, poveljnik 6. britanske oklopne divizije, nakar smo se takoj odpeljali na to poveljstvo. Bili smo dr. Basaj, jaz, general Krenner, polkovnik Bitenc in Podhorski kot tolmač. Sprejel nas je nek kapetan, kateremu smo povedali, kdo smo, zakaj smo prišli in da želimo govoriti z generalom Murrayem. Kapetan je odšel v drugo sobo, se kmalu vrnil, vzel papir in začel prav vse in natančno beležiti, kar smo mu govorili. Povedali smo mu imena in v kakšnem svojstvu smo prišli, kar je hotel še posebej vedeti, nato pa zelo natančno, da je v Vetrinju Slovenska narodna vojska, ki je sestavljena iz raznih demokratičnih nekomunističnih edinic,

ki so vse protifašistično, protinacistično in zapadnozavezniško orientirane, da je ta vojska nastopala proti Nemcem in da je del zavezniške kraljevske jugoslovanske vojske. Povedali smo, da če so Angleži to našo vojsko začeli odvažati v Jugoslavijo, prosimo, naj se stori vse, da ti vojaki, ki so med vojno ščitili zavezniške letalce, ki so se borili proti Nemcem in niso komunisti, ne izročijo komunistom, ker bi jih s tem poslali samo v veliko trpljenje in smrt. Obenem smo prosili za pojasnitev, kam to vojsko pošiljajo. Kapetan je vse počasi in skrbno beležil, potem pa vprašal, kdo nam je rekel, da Angleži to vojsko pošiljajo v Jugoslavijo. Ko smo mu odgovorili, da so nam to povedali tisti, ki so pobegnili in videli to na svoje oči, je nekam čudno pogledal, kakor da bi hotel reči, da to ni res.

Kapetan je s tem spisom odšel v drugo sobo in se je vrnil čez kake pol ure. Vprašal nas je še za nekatere podrobnosti, med drugim, če so točno zapisana naša imena, nato pa spet odšel. Vrnil se je točno opoldne, izročil generalu Krennerju nek listek in rekel, da je na tem listku vse in da nam drugega nima povedati. Na listku je bilo zapisano v nemščini kratko sledeče:

„Generalmajor Murray, poveljnik 6. britanske oklopne divizije, generalu Slovenskega domobranstva Krennerju. (V nemščini točno tako: Vom Generalmajor Murray Befehlshaber der 6ten (Britischen) Panzerdivision zum General Krenner, des Slovenischen Landeswehr)

Dobil sem povelje, da vaša enota odpotuje z vlakom ob določenih časih na določene kraje.

Nisem obveščen o končnem cilju vlakov in o tem ne vem nič določnega. To se mene tudi ne tiče.

V smislu nadaljnega povelja imam nalog, da se to izvrši, kolikor je človeško možno brez uporabe sile. Jaz imam namen to povelje izvršiti in bi mi bilo zelo žal, če bi moral pri tem uporabiti silo.

Kot vojak izpolnjujem, kar mi je bilo ukazano z višjega mesta in Vi, kot vojak, mi morate biti pri tem v pomoč.“

Ko smo to prebrali, smo kar otipnili. Murray z nobeno besedo ni odgovoril na to, kar smo ga vprašali in kar smo ga prosili. Iz vsebine in tona je bilo razvidno samo to, da po vsej verjetnosti domobrance izročajo komunistom in da tega nočejo povedati. Prosili smo takoj, da bi z Murrayem osebno govorili, a nam je kapetan odgovoril samo, da Murraya ni in da je s tem, kar je napisano, povedano vse in da nam, več ne more odgovoriti.

Vrnili smo se takoj v hotel, kjer nas je čakalo mnogo ljudi. Bili so tam dr. Jelenc, dr. Hanzelič, precejšnje število oficirjev, osebe iz pisarne, od propagadnega oddelka, od policije in še mnoge drugih tako, da sta bila moja soba in še veža pred sobo skoraj polni. Poročala sta dr. Basaj in general Krenner, ki sta kar brez ovinkov povedala, da odgovor, ki smo ga dobili pri Murrayu ne more pomeniti nič drugega kot to, da Angleži izročajo domobrance komunistom. Jaz sem naročil v pisarni, naj napravijo takoj nekaj točnih kopij z vsemi napakami, kakor so bile na listku, in kmalu

smo imeli kopije Murrayevega odgovora v rokah. Najprej smo ta odgovor javno in skupno analizirali. Opozorili smo takoj od začetka na nekatere podrobnosti, ki so zbudile pri nas posebno pozornost, kakor na primer na izraz *Slowenische Landeswehr* — slovensko domobranstvo — mesto Slovenska narodna vojska in na to, da je v odgovoru omenjena tudi uporaba sile. Istočasno smo pa skušali tudi poizvedeti in dognati, če je kaj konkretnega na tem, da Angleži transporte res izročajo komunistom. Razvila se je debata, ki je trajala približno dve uri in kjer smo se člani NO in tudi general Krenner omejili v glavnem na to, da smo poslušali, spraševali in skušali dobiti pojasnila.

Nasprotno temu, kako smo bili mi presenečeni nad Murrayevim odgovorom, večina navzočih ni bila tega mnenja, da bi se iz tega odgovora dalo sklepati, da Angleži vračajo domobrance. Tako so v podrobni debati bila iznešena mnenja, da beseda *Landeswehr* pomeni tudi deželno vojsko in se je prevajalec, ki se mu pozna, da ne obvlada dobro nemščine, poslužil tega izraza, ki je z ozirom na slovensko deželo popolnoma na mestu. Dalje, da je nekaj povsem normalnega, da v vojaških odlokih o premikanju ni omenjen končni cilj in da je zaradi velikega števila partizanov v Celovcu in okolici, na mestu, da se ta cilj ne omenja. Normalno, da je tudi v vojski, da če se vojaki upirajo kaki odredbi, da se zagrozi z uporabo sile. O vesteh, o pošiljanju domobrancev v Jugoslavijo, so pa bili skoraj vsi edini v tem, da morajo biti neresnične, ker to ni bilo do sedaj še nikjer ugotovljeno in da to širijo komunisti in povsem neznan ljudje, ki takšne vesti vržejo med množico, potem pa hitro izginejo. Nekdo je omenil tudi, da so takšne vesti širili tudi nekateri Srbi z očitnim namenom, da bi se domobranci razbežali in se pozneje pridružili Mihajloviću. Povedano je bilo tudi, da je dr. Meršol naročil, naj vsakogar, ki bi razširjal vesti, da Angleži izročajo domobrance komunistom, takoj aretirajo in izročijo angleškemu komandantu, češ da je tako naročil major Barré.

Dr. Jelenc, ki je vse skrbno beležil, je na koncu predložil rezultat izraženih mnenj in pristavil, da konkretnih dokazov o izročanju sicer ni znal nihče navesti, a da prav tako ni absolutno nobenih dokazov za to, da domobrance odvažajo v Italijo. Odgovor je bil spet, da bo o takem dokazu lahko govoriti samo čez več dni, ko pride kak odgovor iz Italije. Na vprašanje, kaj narediti, če domobrance v resnici izročajo komunistom, smo soglasno odgovorili, da nam ne preostane nič drugo, kot da se vsi skupaj razbežimo, poskrijemo in se rešujemo, kakor bo kdo znal in vedel, ker če nas Angleži hočejo z zvijačo izročiti komunistom, da nam ne preostane nič drugo. Končno smo prosili prav vse, da vsi skupno in vsak posamezno skušamo z vsemi močmi in sredstvi ugotoviti, kam odvažajo domobrance. Rekli smo, da če vesti o izročanju niso resnične, mi bi se pa razbežali in poskrili, bi znali tako domobrancem, kakor vsem beguncem samo škoditi. Če pa domobrance res izročajo, potem nam ne preostane drugo, kot da se razbežimo in poskrijemo. Nato smo se člani NO in general Krenner umaknili, ker smo hoteli o zadevi govoriti še sami in na samem.

Ko smo bili na samem, smo ponovno z veliko skrbnostjo analizirali vse, a si nismo mogli dovolj razjasniti položaja. Vsa mnenja, ki so bila iznešena na sestanku, so bila za nas malo prepričljiva. Vendar nam je splošno razpoloženje, ki je vladalo na tem sestanku, dalo misliti, da domobrancev morda le ne izročajo. Nismo vedeli in nismo mogli razumeti, zakaj bi domobrance kar vse vprek izročili komunistom brez vsakega predhodnega zaslišanja in trenutno res nismo imeli nobenega konkretnega dokaza niti da jih izročajo, niti da jih vozijo kam drugam. Krenner se je zelo razburjal, da je med tem, ko smo bili pri Murrayu, bilo odpeljanih nad 3.000 domobrancev in niso upoštevali njegovega naloga, da naj ne krene nobena edinica na pot, dokler se ne vrnemo. On je že vedel, da je med vojsko obstojalo gibanje proti njemu in proti SNV, a je rekel, da gre v tem slučaju vendar za usodo domobrancev in bi se morali v tem zediniti prav vsi. Nato je rekel, da gre takoj na angleško brigadno komando in bo prosil kapetana, potem katerega so Angleži sprejeli SNV v svojo oskrbo in zaščito in ki je bil z nami vedno zelo prijazen, če bi nam lahko povedal po vsej resnici, kam odvažajo našo vojsko. — Jaz sem imel zabeleženo ime tega kapetana, a ga med mojimi zapiski ne morem več najti, tako da tega imena žal ne morem navesti. — Krenner se je vrnil mnogo boljše volje. Povedal je, da je govoril s kapetanom in mu je ta na njegovo prošnjo odgovoril, da pozitivno ve, da Slovenska narodna vojska gre v Italijo in sicer v Palmanovo in da če jo odvažajo iz Vetrinja, da jo vozijo v Palmanovo. Ko mu je Krenner rekel, da je po vesteh, ki smo jih dobili, prvi transport šel v Jugoslavijo in mu je na zemljevidu pojasnjeval, da bodo transporti radi porušenih mostov težko prišli v Italijo čez Jugoslavijo, mu je kapetan takoj odgovoril, da so Angleži izbrali takšno smer in pot za Italijo, ki je za njih najugodnejša in da imajo vsa sredstva na razpolago, da transporti pridejo tja, kamor so namenjeni. Ponovno je še povedal, da on ve, da je odločeno, da bo Slovenska narodna vojska šla v Italijo, v Palmanovo, in da jo tedaj gotovo vozijo tja in nikamor drugam in da drugega k temu ne more pripomniti. Krenner je rekel, da je imel vtis, da je kapetan govoril odkrito in iskreno, ker je bil iskren in prijazen z njim kakor vedno.

Ob tem poročilu smo se nekoliko pomirili, a ostali smo še vedno v veliki negotovosti. Nismo imeli nobenega povoda, da temu kapetanu ne bi verjeli. Ker so odvažali domobrance zelo zastražene, smo sklepali, da je to gotovo zaradi varstva domobrancev, če jih vozijo skozi komunistično ozemlje. Zanesljivih poročil o tem, da Angleži res izročajo domobrance komunistom, nismo imeli. Poročilo prvih izvidnic se je glasilo, da so Angleži transport, ki je bil poslan iz Vetrinja 27. maja, na neki postaji pred Področco naložili na vlak in so na ta vlak stopili tudi Angleži sami, popolnoma oboroženi, tako da je vlak na ta način res dobro zastražen krenj naprej. Na vprašanje, kam gre ta vlak, so železničarji povedali izvidnici, da gre v Beljak. Izvidnica, ki je bila poslana takoj na to v Beljak, je prišla s poročilom, da so v Beljaku na postaji znali povedati, da je res prišel v Beljak tak in tak vlak, dobro zastražen po Angležih in da je ta vlak odšel potem

naprej proti Italiji. Ker konkretnih dokazov o izročanju komunistom nismo imeli, se nam je zdelo to popolnoma normalno, razumljivo in verjetno. Vendar trenutno nismo mogli potrditi niti tega, da bi domobrance odvažali v Italijo, niti da bi jih izročali komunistom. Ker se nam je pa marsikaj, česar takrat nismo takoj, ali nismo pravilno razumeli, v nekaj dneh že popolnoma pojasnilo in začel vstajati pred nami v povsem drugačni luči, navedem že kar takoj tukaj nekaj najznačilnejših primerov.

To, da je prišlo že 27. maja v vojaško taborišče nekaj pravih in poznanih komunistov in da so tam začeli pripovedovati, da bodo Angleži odpeljali domobrance v Jugoslavijo, nato so pa hitro izginili, to je bila resnica, ker je to potrdilo takrat več resnih oseb. Resnica je pa bila tudi, na kar pa takrat nihče ni prišel takoj, da se je s tem vestmi začela istočasno širiti in to dobro organizirano in z veliko naglico, tudi parola, da te vesti, da bodo domobrance vozili v Jugoslavijo, širijo komunisti, da bi povzročili zmešnjavo, zato da takim vestem, kakor tudi vestem, da bi Angleži domobrance res izročali komunistom, ni treba verjeti. Tako je bilo dejansko vse to, prvič dejstvo, da so se v taborišču res prikazali pravi in poznani komunisti, drugič, da so istočasno širili že parolo, da vestem teh komunistov ni treba verjeti, in tretjič, hitrica, s katero se je vse to takoj razširilo, zelo dobra in zelo posrečena komunistična iznajdba, ki je ob sodelovanju gotovih skupin v taborišču samem, imela popoln uspeh.

Točno z istim dnem, ko so se po izpovedbah prič pojavili v taborišču komunisti in začeli trositi vesti, da bodo Angleži domobrance odpeljali v Jugoslavijo, sta propagandni oddelek in policija v taborišču začela z intenzivno in zelo ostrjo akcijo proti vsem, ki so širili „alarmantne“ vesti, da Angleži izročajo domobrance komunistom. Propaganda je vztrajno trdila, da take vesti širijo komunisti z namenom, da povzročijo zmešnjavo, in Srbi, z namenom, da bi se domobranci razbežali in se pridružili Mihaljloviću, policija je pa na veliko lovila in zapirala vsakogar, ki je prišel s kakšno vestjo, da Angleži izročajo domobrance komunistom. Najznačilneje pri tem je bilo to, da ne samo, da nihče od NO in tudi general Krenner ni dal nobenega naročila ali naloga niti propagandnemu oddelku niti policiji, da bi to delali, temveč da niti Narodni odbor niti general Krenner nismo imeli absolutno nobenega znanja o tem, da se v taborišču to godi. Policija je začela s aretiranjem in zapiranjem že 27. maja in ni obvestila niti NO niti generala Krennerja ne o tem, da je sploh kdaj zaprt, niti o tem, zakaj je zaprt, še manj pa o tem, kaj so ti ljudje, ki so bili zaprti govorili, izpovedovali, kaj so videli, vedeli ali doživeli. Tako je bilo pred NO in generalom Krennerjem ves čas, ko je trajalo izročanje domobrancev, dobesedno prikrito prav vse, kar je kdaj iz kakršnega koli vira znal kaj povedati o izročanju.

O naročilu dr. Meršola, da naj vsakogar, ki širi vesti, da Angleži izročajo domobrance komunistom, takoj aretirajo in pripeljejo pred angleškega komandanta, češ, da je tako naročil komandant civilnega taborišča major Barre, ni imej niti NO niti general Krenner nobenega direktnega

znanja. To naročilo je bilo sporočeno menda policiji, a policija nas o tem ni obvestila. Mi smo o tem naročilu zvedeli na sestanku, ko smo se vrnili od generala Murraya, kakor sem že omenil. Policija je pa dejansko zasliševala tako, da je na koncu redno zagrozila, da mora zaslišanec to, kar je izpovedal pred policijo, ponoviti še pred angleškim komandantom in tako se je dogajalo, da so zaslišanci nazadnje vse preklicali, kar so prej izpovedali in prosili samo eno, naj jih takoj izpustijo ter obljubljali, da se v taborišču ne bodo več prikazali in ničesar govorili.

Jaz sem bil poslednjičrat v vojaškem taborišču 24. maja popoldne. Takrat se je odpravljal oddelek Vuka Rupnika, da odpotuje naslednji dan. S prvim transportom po Rupnikovem odhodu bi moral odpotovati tudi jaz in sem bil z vso družino že popolnoma pripravljen za odhod. Splošno razpoloženje tako med oficirji, kakor med moštvom, je bilo ob tej priliki takšno, da sem bil naravnost presenečen. Vladala je povsod izredno dobra volja, vsi so bili zadovoljni, da gredo iz Vetrinja, proti tistim pa, ki so širili vesti, da bi Angleži izročali domobrance komunistom, so pa govorili, rekel bi, prav z neko naravnost divjo jezo. Bil sem prepričan, da če bi jaz tokrat rekel, da Angleži domobrance res izročajo komunistom, da bi me prav gotovo tudi dejansko napadli. Ko sem se vrnil v hotel, sem bil popolnoma prepričan, da domobrancev ne izročajo, ker se mi je zdelo absolutno nemogoče, da pri tem velikem številu moštva in oficirjev, ne bi bilo mogoče ugotoviti, da domobrance izročajo, če bi jih res izročali.

Agitacije, ki so se širile tudi v vojaškem taborišču, ker vse sem zaradi pravilnega razumevanja dogodkov moral nekoliko obširneje navesti, tudi niso ostale brez posledic, kar je popolnoma razumljivo. Brezdvomno je, da se je v kratkem času bivanja v Vetrinju vojaška avtoriteta v vojski zelo omajala. Enotnosti v oficirskem zboru ni bilo več. Formirale so se skupine, disciplina je popustila in nastopila je splošna neinteresiranost in neaktivnost. To je bilo vidno in skrbelo nas je, kam bo to privedlo. O tem ne bi rad kaj več pisal. V ilustracijo navedem samo en primer, ki je deloma omenjen že v knjigi „Vetrinjska tragedija“ in ki je v neki zvezi tudi z NO. Na strani 29 te knjige je rečeno, da je bil Vuk Rupnik prvi, ki je zvedel že 26. maja od Ljotičevega sina, da so Angleži pri Podrožci predali partizanom prvi transport, ki je krenil 24. maja iz Vetrinja. Na strani 35 je rečeno, da se je Vuk Rupnik dne 29. maja peljal še z drugimi osebami na sprehod. Srečal jih je Drčar in jih opozoril, da vlaki ne vozijo proti Trbižu. Drčarju so vsi odgovorili, da je vse v redu in da Angleži vozijo našo vojsko v Italijo. Na strani 36 je pa povedano, da je s transportom 30. maja odpotoval Vuk Rupnik s svojim oddelkom in da se je on sam rešil, ves njegov oddelek je pa bil izročen komunistom. To je zapisano v omenjeni knjigi in do sedaj ni bilo zanikano. K temu pripomnim, da je bil Vuk Rupnik prvi, ki je odklonil čin in položaj v SNV, ker se je postavil na stališče da SNV sploh ni. Po vseh vojaških normah in tradicijah, ki so zelo stare, je poveljnik, ki je s svojo enoto ostal sam, dolžan za to enoto sam skrbeti zlasti

še, če preti tej enoti kakšna nevarnost. V Vetrinju je bila nevarnost naznačena s poročilom, da Angleži izročajo domobrance komunistom. Poveljniki in oficirji, ki so se postavili na stališče, da Slovenske narodne vojske ni in da Narodnega odbora ni, v nevarnosti niso mogli pričakovati povelj ali odredb od nekoga, ki ga ni, ali kogar ne priznavajo kot sebi nadrejeno instanco. Zato, kadar je prišla vest, da obstoji nevarnost, bi moral nastati prav pri teh poveljniki in oficirjih pravi alarm in bi morali takoj mobilizirati prav vse moštvo, da ugotovijo, ali je res, ali ne, da Angleži izročajo domobrance komunistom. Pa se ravno med temi poveljniki in oficirji ni zgodilo prav nič. Bili so mirni, kakor da ni bilo sploh nobenega obvestila o nevarnosti, mirno so hodili na sprehod in prepustili vso skrb nekomu, o komur so govorili, da za njih sploh ne eksistira.

Angleži so izročanje samo dobro in preračunano organizirali in so znali zlasti kraj izročanja tako skrbno zakriti in zastražiti, da je bilo našim izvidnicam zelo težko priti do samega kraja izročanja. Zato so o izročanju samemu znali povedati kaj točnejšega v prvi vrsti samo tisti, ki se jim je posrečilo da so od tam pobegnili in videli vse na lastne oči. Vendar, če gledamo na to izročanje čisto človeško, je za te Angleže, ki so odvažali naše domobrance, ki so prisostvovali obupnim scenam naših fantov, ko so ti presenečeni, razočarani in obupani spoznali, da jih s prevaro izročanju samem znali povedati kaj točnejšega v prvi vrsti samo tisti, no značilno, da se niti med oficirji, niti med moštvom ni našel niti eden, ki bi imel toliko srca, da bi povedal našim ljudem: Poslušajte, mi vaše fante izročamo komunistom. Iz velikega razočaranja in obupa, ki se pollašča teh fantov ob izročanju, sklepamo, da jih pri komunistih čaka nekaj strašnega. Zato vas o tem obveščamo in opozarjamo, da se boste znali v tem pogledu ravnati, kakor mislite, da bo za vas najbolje. Nihče od teh Angležev ni imel toliko človeškega čuta in toliko vesti, da bi nam kaj takega ali podobnega privoščil povedati. Za vse te so bili naši fantje navaden predmet, določen za prevoz in oddajo in nič več. S kakršnega koli stališča gledamo na izročanje naših fantov in karkoli razglabljam v tem pogledu, je dobro in potrebno, da imamo to dejstvo stalno pred očmi.

Tistih nekaj dni, ko se je vršilo izročanje, je minilo z neznansko hitrico. Poročil, iz katerih bi se dalo kaj ugotoviti, da Angleži res izročajo domobrance komunistom, ni bilo, ali niso prišla do NO. Dne 30. maja pred poldnevom, smo bili zbrani na vrtu gostilne na Bahnhofstrasse, kamor smo se navadno umaknili, da smo lahko v miru govorili, dr. Basaj, dr. Jelene in jaz z družino. Ker sem imel naslednji dan zjutraj oditi, smo imeli več točk na dnevnem redu in o tem smo govorili. Protí poldnevu je prišel k nam general Krenner in povedal, da je bil pri njemu poročnik šprah, ki se je vrnil s transporta in povedal, da Angleži z vsó gotovostjo izročajo domobrance komunistom. Pripovedoval je, da je prišel v hotel, kjer pa ni našel niti v moji sobi, niti v pisarni nobenega člana NO, da bi nas obvestil, zato da je povedal to vest tistim, ki so bili tam z naročilom, da bi nas o tem takoj obvestili, a da so mu vsi odgovorili, da je ta vest o izročanju

popolnoma neresnična ali zmotna. Kmalu na to, okrog poldneva, ko Krenner še niti ni končal s svojim poročilom, je pa prišel še zdravnik dr. Janez Janež, ki je povedal, da kot očividec, ki je skočil s kamiona ob izročanju in potem na lastne oči videl, da so se Angleži vračali in da so ob vlaklu, v katerega so naložili domobrance, ostali samo komunisti, more potrditi, da Angleži res izročajo domobrance komunistom.

Obe vesti sta strašno vplivali na vse. Jaz sem bil že prejšnji večer, ko sem se vrnil iz vojaškega taborišča, popolnoma prepričan, da domobrancev ne vračajo, ker se mi je zdelo popolnoma nemogoče, da pri tolikem številu oficirjev in domobrancev ne bi mogli ugotoviti, da jih vračajo, če bi jih res vračali. Sedaj je pa prišla vest, da jih res vračajo in v štirih dneh izročanja tega nisimo mogli ugotoviti. Krenner je rekel, da Špraha pozna in da mu more absolutno verjeti, razen če bi bil res v posebni in veliki zmoti. Dr. Janeža smo pa vsi poznali in je govoril tako, da smo izključevali vsako zmotu. Okrog nas je bilo zbranih v tem trenutku že večje število oseb, gotovo kakih trideset. Istočasno je prišla tudi skupina mlajših ljudi, fantov in deklet, vsaj kakih petnajst, vsi na kolesih, kakor da so prišli s kakega izleta in se je tudi ta skupina ustavila pri nas. Rekli smo takoj vsem, da naj gredo na vse strani in povedo vsem, da Angleži domobrance izročajo komunistom. Določili smo še posebej osebe, ki so šle sporočiti to v civilno in vojaško taborišče, za vojaško taborišče smo naročili še, da naj za enkrat ostanejo vsi mirni in ne povzročijo nobene panike in da nekoliko pozneje pridemo še člani NO, da se točno pomenimo, kako naj se ponoči vsi razbežijo in poskrijejo. Večina teh, ki je bila okrog nas, se je takoj razšla, da raznesejo vest na vse strani. Nekdo nam je povedal, da so ti, ki so bili na kolesih, naprošeni, naj bi se prav tako odpeljali na vse strani in sporočili vsem, da Angleži izročajo domobrance komunistom, izjavili, da so trudni, da sedaj ne morejo iti in da bodo šli pozneje.

Na vrtu gostilne smo ostali še dr. Basaj, dr. Jelenc, general Krenner, jaz in še nekaj oseb. Po kratkem razgovoru smo sklenili, da se vojski da ukaz, da se to noč vsi razkropijo, kdor se more, se preobleče v civilno obleko in pomeša med civilne begunce, drugi naj se pa poskrijejo in se skušajo rešiti za vsako ceno, v uniformi se pa naj vsaj začasno nihče ne prikaže. Ko smo o tem razpravljali, se kar naenkrat zaslliši iz gostilne glasno petje, mešanih moških in ženskih glasov „En hribček bom kupil... sladko vince-piti, to me veseli“, da smo kar obstali. Dr. Basaj, ves blede in skrušen, saj so tudi njemu odpeljali dva sinova, se je obrnil proti meni in vprašal, če bomo ob tem pogrebu tako prepevali. Jaz sem vstal in šel v gostilniško sobo, kjer je bila skupina tistih mladih ljudi, ki so prišli s kolesi in med njimi tudi en bivši poslanec. Imeli so na mizi več litrov vina, ko sem jim dal z roko znak, so utihnil, nato sem jih pa prosil, naj ne bi peli ob tako strašni novici in tudi zato ne, ker je zunaj dr. Basaj, kateremu so prav tako oba sina odpeljali in izročili komunistom. Ko sem se pa vrnil k mizi, se je pa čez časek zasllišal iz iste sobe pravi krohot in prepevanje, se je nadaljevalo. Vstali smo in odšli od tam. Tisti, ki so bili z nami, so

nam znali povedati, da so to srednješolci in akademiki, pripadniki ene od skupin, ki jih v tem spisu stalno omenjam in, da so koleasa, na katerih se vozijo, jemali v Ljubljani kar po cestah ljudem vsevprek, kjer so jih dobili. Dogodek je napravil na vse nenavaden in zelo neprijeten vtis, meni pa, po vsej resnici povedano, kar v glavo ni šlo, da je mogoče, da imamo med Slovenci dijake, ki so zmožni takega obnašanja in zato, ravno ta dogodek tudi priobčujem.

Vest o izročanju je bila še isti popoldan razglašena povsod. General Krenner je izjavil, da je dal strikten nalog, naj se vsi, oficirji in moštvo, razbežijo, poskrijejo, preoblečejo, kakor kdo more in zna in pripomnil obenem, da je oficirjem povedal, da se bo tudi on preoblekel in skrtil, kar naj napravijo prav vsi, ker druge rešitve sedaj ni.

Naslednji dan, to je 31. maja, je prišlo k meni nekaj domobrancev, oblečenih v neke čudne, napol vojaške, napol civilne obleke in so mi pripovedovali, kako so neki oficirji, — povedali so mi imena, kar sem si zabeležil, — ponoči govorili vojakom, da bodo šli tudi oni za tistimi, ki so bili že odpeljani, naj se zgodi, kar se zgodi, sedaj so pa ti isti oficirji ostali lepo v Vetrinju, kar da so videli na lastne oči, njihove domobrnce so pa Angleži odpeljali. Povedali so mi obenem, da so eni oficirji svojim domobrancem dobro pojasnili situacijo, nato so jim pa kratkoma ukazali, da se morajo vsi preobleči, poskriti in se rešiti in njihovi domobranci so bili na ta način rešeni. Drugi oficirji so pa bili ali neodločni, ali pa govorili, da gredo tudi sami za onimi, ki so bili že odpeljani in da je zato popolnoma po nepotrebnem bilo odpeljanih še nad tisoč domobrancev. Ko smo se o tej stvari podrobneje informirali, smo mogli samo ugotoviti, da je bilo prav vse res, kar so mi ti domobranci povedali.

Ta dan, to je 31. maja, smo zvedeli še, kako je policija ves čas, ko je trajalo izročanje domobrancev, zapirala ljudi zaradi širjenja „alarmantnih“ vesti, kar sem že navedel malo prej in o čemer mi nismo imeli absolutno nobenega znanja. Ko smo to poslušali in se zanimali za podrobnosti, nam skoraj ni šlo v glavo, da se je kaj takega moglo goditi. General Krenner je rekel, da je dal on ob neki priliki en edini nalog za kratek zapor v neki zadevi zaradi nepravilnosti pri benzinu, sicer pa nobenega naloga več. Zelo se je začudil, kako je mogla policija zapirati brez njegovega naloga, zlasti pa še, da je imela zaprtih večje število ljudi in jih zasliševala in o tem njega sploh ni obvestila. Dr. Maks Loh je že pozneje ob neki priliki izjavil pred menoj, dr. Zajcem in generalom Krennerjem, da je policija v tistih dneh zaradi širjenja „alarmantnih“ vesti dnevno zaprla, ali imela zaprtih po 14 in več ljudi. Na moje vprašanje, kdo je dal nalog za tako zapiranje, je odgovoril da šturm. Ta vest o zapiranju nas je namreč zelo presenetila in napravila na nas nenavaden vtis. Mi smo v kratkem času toliko vsega doživeli, da je vse to, kar sem do sedaj navajal in kakor sem navajal, često samo blede slika tega, kar se je v resnici dogajalo. Ta slučaj o zapiranju smo smatrali za enega od najtežjih, kar smo jih doživeli. V tem slučaju je šlo namreč za to, kaj so bile te „alarmantne“ vesti, ker so bile

takrat edine alarmančne vesti tiste, ki so govorile o izročanju domobrancev komunistom, in zakaj so bile te vesti direktno skrite pred nami vse tiste štiri dni, ko se je vršilo izročanje. Saj smo bili vendar vsi trije člani NO, to je, dr. Basaj, dr. Jelenc in jaz, juristi z gotovo prakso in če bi nam pripeljali tiste ljudi, ki so prišli s takšnimi „alarmantnimi“ vestmi in ki jih je bilo kar precejšnje število, ali bi nas pa poklicali v zapore, bi mi vse te ljudi znali primerno in pravilno izprašati in bi hitro vedeli, pri čem smo. Mi jih vendar ne bi tratirali in zasliševali kot neke zločince in jim grozili potem, da jih peljemo pred angleškega komandanta, da še tam povedo, kar so povedali pred nami. Jasno in razumljivo je, da je tisti, ki se mu je posrečilo, da je ušel Angležem in partizanom, potem ko je policiji vse povedal in so mu zagrozili, da bo moral iti sedaj še pred Angleže, rajši vse skupaj preklical in si mislil, če mi ne verjamete, delajte, kar hočete, pred Angleže pa ne grem več. Pri vsem se nam je upravičeno stavilo veliko vprašanje, zakaj so to delali, zakaj so tako delali in kdo je bil v resnici za vsem tem.

Takoj po izročitvi domobrancev je stražarska skupina, ki se je nahajala v Celovcu, začela prirejati neke vrste shode po civilnem taborišču. Kot govornika sta nastopala Lojze Ilija, ki je bil šef propagandnega oddelka v vojaškem taborišču in Lozar. Spremljala jih je skupina študentov, ki je po tistem, ko je prišla vest o izročanju, kljub opozorilu glasno prepevala, kakor že omenjeno nekoliko prej. Najprej so vsi skupaj javno in glasno molili, nato so pa govorniki začeli: Slovenci! Riba pri glavi smrdi. Vedite, da izročitve domobrancev nihče drugi ni kriv, kakor samo Narodni odbor. Če bi bil NO drugače sestavljen, če bi bila v njem mlada in nova generacija, do izročitve ne bi prišlo. Ko so nama z dr. Basajem prišli o vsem tem povedati, so nama pripovedovali obenem, kako so ljudje v taborišču te govornike in vso to skupino takoj ostro zavrnilo, naj te naše velike nesreče nikar takoj na toplem ne izrabljajo v nizke in politične namene in so jih direktno napodili iz taborišča. K temu pripomnim toliko, da so bili to res prvi ljudje, ki so takoj na toplem, kakor da so na to bili že pripravljeni, začeli zlorabljati to našo narodno nesrečo in tudi prvi, ki so začeli obdolževati Narodni odbor, da je kriv te nesreče. Člani NO bi lahko prav s prstom pokazali na popolnoma določene osebe in skupine, ki so direktno in indirektno zakrivilo našo narodno nesrečo, pa tega nismo storili in tega ne delamo. Zelo značilno je vendar, da se pri obdolževanju Narodnega odbora oglašajo stalno in sključno samo ljudje in skupine, ki se iz popolnoma upravičenih razlogov bojijo, da ne bi mi tega storili in pokazali prav na nje.

Kmalu po izročitvi domobrancev sem zbolel. Telesni in duševni napor je bil izreden in sem nekoliko klonil. Ko me je dr. Basaj takoj na to obiskal in sedel ob moji postelji, me je pa bilo sram, da ležim. V kratkem času se je ves postaral, shujšal in nekam kar osivel tako, da sem imel občutek, da je bolan on, jaz pa zdrav. Rekel mi je, da je začel sestavljati neke vrste zapisnik o tem, na kak način se je vršilo izročanje domobrancev in da bi rad izpopolnil ta zapisnik še s podatki, ki so pri meni. Pa je najbrž gledal

on mene prav takega, kakor jaz njega, zato je rekel, da vidi, da sem zelo utrujen in da bo prišel pozneje in potem sestaviva ta zapisnik oba skupaj. Prišel je vendar kmalu in prinesel že sestavljen zapisnik, ki sem ga podpisal takšnega, kakor ga je on že sestavil in napisal. Zapisnik je bil nekoliko pomanjkljiv, drugače pa dober. Ker nisva mogla razumeti, zakaj je prišlo do izročanja domobrancev in sva pričakovala, da Angleži vsak moment odpeljejo še naju, sva podpisala to, da za vsak slučaj ostane vsaj nekaj. Donenila sva se, da sestaviva pozneje popolnejši zapisnik a do tega ni prišlo več. Dr. Basaja in generala Krennerja so Angleži kmalu zaprli, mneni se je posrečilo, da sem z neko poljsko skupino s svojo družino prišel v Italijo.

Smatram za potrebno, da ob tej priliki povem še sledeče: Razume se, da ima vsak oficir lastno voljo in v gotovih slučajih pravico odločati po lastni volji. Tako so imeli oficirji doma vsó pravico odločiti se ali za Rupnika, ali za NO, niso pa imeli pravice potegniti za seboj domobrance, ne da bi jih za to vprašali, ali jim dovolj obrazložili, za kaj gre. Takrat je šlo za princip, ali gredo domobranci v sestav Slovenske narodne vojske, ali pa ostanejo v na zunaj prikazani nemški oboroženi formaciji. V Vetri-nju so se vsi domobranci odločili že za Slovensko narodno vojsko in so se smatrali za vojake te vojske. Zato oficirji, ki so se postavili na stališče, da za njih SNV ne obstoji, ampak samo domobranstvo, niso imeli pravice, da so ostali v SNV pri svojih vojaki in tega svojega posebnega zadržanja svojim vojakom niso povedali. Ko je bilo že naznanjeno, da Angleži domobrance izročajo komunistom in so dobili oficirji ukaz, da se vsi vojaki razkropijo in poskrijejo ter tako rešijo, so vsi oficirji imeli striktno dolžnost, da ta ukaz izvršijo. Ob tem ukazu je imel še vsakdo pravico, da iz posebnih razlogov gre za onimi, ki so bili že izročeni, vendar ukaz, da se morajo vsi rešiti, bi se moral izvršiti in tega več oficirjev ni storilo. Ker se ukaz, da naj 28. maja ne kreze nobena edinica na pot, dokler se ne vrnemo iz angleške komande, tudi ni izvršil, bi bilo najbrž veliko vprašanje, na kakšno stališče bi se postavili oficirji ob razmerah, ki so takrat že vladale v oficirskem zboru, če bi mi dali že prej nalog, da naj se vsa vojska razkropi in poskrije.

ZAKAJ SO BILI DOMOBRANCI IZROČENI KOMUNISTOM?

Kakor sem v tem spisu že ponovno omenil, mi niti doma niti na Ko-roškem nismo imeli absolutno nobenega znanja o tem, da obstojijo kje kakšni dogovori o vračanju vojnih ujetnikov, beguncev ali kogarkoli že. Narodni odbor, kakor tudi že omenjeno, prav tako ni imel nobenih direktnih zvez z zunanjim svetom in tudi ne z našimi narodnimi zastopniki v Londonu, ali kje drugod. Pa tudi, če bi NO imel takšne zveze z našimi ljudmi zunaj, nam tudi ti ne bi mogli dati v tem pogledu nobenih informacij, ali navodil, ker tudi njim ni bilo znano, da obstojijo taki dogovori. Mi smo doma delali in se ravnali po zdraver. razumu, je lahko vsakdo spoznal, da bo vse to, kar so gotovi ljudje in skupine delali z domobranci, na kar vse sem v tem spisu jasno in brez ovinkov pokazal, domobrancem samo v škodo in

da moramo nujno in brezpogojno nekaj storiti, da domobrancev radi tega ne zadene kakšna hujša kazen. Ko smo končno domobrance kljub vsemu, kar se je z njimi godilo, srečno pripeljali na Koroško, smo bili prepričani, da so s tem najhujšega rešeni, vendar da jih kljub vsemu zna zadeti še kakšna kazen, a da bi bila pripravljena za nje tako strašna kazen, kakor jih je zadel, tega resnično niti slutili nismo.

Danes sta nam vsaj v glavnem poznana dva dogovora o vračanju, to je jaltski in teheranski dogovor. V jaltskem dogovoru so se Angleži in Amerikanci zavezali, da izročijo sovjetom vse sovjetske državljane, ki jih najdejo na ozemlju, katero zasedejo. Sovjeti so se pa nasprotno zavezali, da bodo v smislu tega dogovora izročili Angležem in Amerikancem vse njihove državljane, ki jih bodo dobili na krajih, ki jih bodo zasedli oni. Šlo je tu v glavnem za angloameriške in sovjetske vojne ujetnike po raznih taboriščih, ki so prišli v roke enim in drugim ob zmagah nad Nemci in njihovimi zavezniki in tudi za druge državljane enim in drugih, ki bi jim prišli v roke pri vojnem napredovanju. V teheranskem dogovoru so pa bile določbe o načelnem sporazumu potrebe kaznovanja vseh tistih, ki so z okupatorjem prostovoljno sodelovali v škodo zapadnih zaveznikov in sovjetov in njihovih zaveznikov. V principu je šlo za to, da bodo vsi takšni kolaboracionisti kaznovani in da jih kaznuje država, kateri po svojem državljanstvu pripadajo. Če bi se takšni kolaboracionisti nahajali na teritoriju druge države, ima država, katere državljani so, pravico zahtevati, da se ji izročijo. V dogovoru je bil poudarjen princip prava, pravica obrambe in zagovora in tudi pravica države, v katero so ti, takozvani kolaboracionisti prišli, da jih ne izroči državi, katere državljani so, če ne obstojijo za to utemeljeni razlogi. Vendar, kadar enim, ali drugim pridejo v roke kolaboracionisti, oblečeni v nemške uniforme, ki so jih dobili od nacistov, ali oboroženi z nemškim orožjem, v tem slučaju je država, v katero so prišli, dolžna izročiti te ljudi tisti državi, kateri pripadajo po svojem državljanstvu in sicer takoj in brezpogojno brez kake posebne preiskave.

Mi sicer nimamo nobenih direktnih in konkretnih podatkov o tem, kaj je zapadne zaveznike prepričalo o tem, da so se odločili, da domobrance vrnejo komunistom brez preiskave, ki bi bila znana tudi nam, vendar na podlagi vsega, kar se je godilo doma, v Celovcu, ob izročanju in po izročitvi, po informacijah iz Londona in, ko so nam poznani še dogovori o izročanju lahko s precejšnjo gotovostjo povemo, na kaj so se opirali zapadni zavezniki, da so izročili domobrance komunistom. Ko je dr. Krek v Rimu ob prvi vesti, da izročajo domobrance komunistom, takoj hitel v stan maršala Alexandra, mu je na vprašanje, zakaj vračajo vojake Slovenske narodne vojske, odgovoril kratko in hladno, da zato, ker so nosili orožje proti zavezniki vojski maršala Tita. Alexander je sicer na Krekove ugovore, da to ne odgovarja resnici, takoj odšel osebno v Celovec in je bilo vsako nadaljnje izročanje takoj ustavljeno, a je priznal, da je nalog za izročanje dal on osebno in da so angleške vojaške oblasti v Celovcu izvršile samo njegov ukaz in nič drugo.

Alexandrov odgovor in argument, da so bili domobranci izročeni, „ker so nosili orožje proti zavezniški vojski maršala Tita“, je prekratek in premalo utemeljen. Prekratka in pomanjkljiva je v dogovoru o vračanju tudi točka o obveznem vračanju brez vsakega zaslišavanja vseh tistih, ki jih dobijo v nemških uniformah in z nemškim orožjem v rokah. Saj so nemško orožje in nemške uniforme imeli tudi partizani. Zato je prav, da poznamo še druge okoliščine, ki so zaveznike privedle do tega, da so z nekaterimi edinicami ki so jim prišle v roke, postopali tako strogo in tako nečloveško, ko so jih brez vsakega zaslišavanja vračali tistim, o katerih so dobro vedeli, da se na kakšna pravna določila ali na človečnost ne bodo prav nič ozirali. Dejstvo je, za kar imamo že dovolj argumentov, da so se zapadni zavezniki zelo zanimali za razne oborožene edinice, ki so nastajale na po Nemcih okupiranem ozemlju in kako so te edinice orientirane, ali nacistično, ali zapadnozavezniško. Na podlagi informacij, ki so jih imeli o teh edinicah so tako že vnaprej določili, katere edinice bodo vrnili. Šlo je pri tem za vse tiste edinice, ki so se po njihovih, često zelo enostranskih ugotovitvah javno, očitno in prostovoljno postavile na nemško stran in z Nemci tudi očitno sodelovale. Dr. Krek nam je v svojem pismu iz Rima z dne 9. maja in ki smo ga prejeli že po izročitvi domobrancev, kakor že omenjeno, sporočil, da je v očeh zapadnih zaveznikov bil glavni greh domobrancev, domobranska prisega. To prisego so začeli komunisti hitro in vztrajno izrabljati proti domobrancem in so jo stalno uporabljali pri dokazovanju, da domobranci tudi dejansko sodelujejo z okupatorjem v škodo zapadnih zaveznikov. Ta prisega je našim v Londonu zelo otežkočila obrambo domobrancev, zlasti še, ker je ljubljanska radijska postaja istočasno na najbolj nepremišljen način vse komunistične obdolžitve domobrancev dejansko samo potrjevala.

Kaj so bile glavne obdolžitve komunistov proti domobrancem in ki so jih morali zapadni zavezniki jemati kot dokazana dejstva, da so domobranci prišli pod normo vračanja, je pa najbolj razvidno iz takozvanega Rupnikovega procesa, ki se je vršil v Ljubljani v dneh od 21. do 30. avgusta 1946. V tem času je posebno vojaško sodišče sodilo generala Rupnika, Rösenerja, škofa dr. Rožmana, ministra dr. Kreka, polkovnika Vizjaka in dr. Hacinca, radi „izdajstva ljudstva in države, v zvezi z Rösenerjem pa tudi radi vojnega zločinstva“. Med materialom, ki ga imam, so vse številke ljubljanskega „Slovenskega poročevalca“, ki je dnevno zelo obširno poročal o tem procesu. Ker so bili domobranci takrat že na najbolj nečloveški način pobiti, kar je bilo znano domači javnosti in deloma tudi zapadnim zaveznikom, je bil ta proces potreben tako za domače ljudi, kakor za zapadne zaveznike. Zato so v vsem procesu zelo očitno polagali veliko važnost na to, da so bili z obdolženci vred prikazani tudi domobranci prvič, kot pravi in resnični zavezniki Nemcev, ki so se prostovoljno borili na nemški strani v škodo zapadnih zaveznikov, drugič pa, kot brezvestni zločinci, ki so zagrešili nešteto zločinov nad slovenskim narodom in, da je bilo na procesu vse to potrjeno in dokazano po pričah in obdolženih samih. Razprava se

je vršila v slovesno opremljeni veliki dvorani sokolskega doma na Taboru, ki je bila stalno napolnjena z najrazličnejšimi poslušalci — na fotografijah so vidne celo nune — in je bilo poleg domačih, vedno navzočih tudi večje število tujih časnikarjev.

V obtožnici je bilo navajano, da so obtoženci „sodelovali z okupatorjem v zatiranju ljudstva in v oviranju narodno osvobodilne borbe“. Dr. Rožman in dr. Krek sta označevana kot „organizatorja in naredbodajatelj v sodelovanju z okupatorjem, ostali obtoženci pa kot izvrševalci vojnih zločinov“. Domobranstvo je bilo obtoževano, da je „z okupatorjem pomagalo zatirati narodno osvobodilno borbo, izvršilo na tisoče najbolj krvavih zločinov in ščitilo važne objekte, ki so služili okupatorju za nadaljevanje borbe proti zavezniškim armadam“. Pri zasliševanju obtožencev in prič se je predsednik sodišča dr. Helij Modič prav očitno prizadeval, da je z raznimi vprašanji v zvezi z domobranstvom bilo vedno povdarjeno, da je bil general Rupnik od Nemcev postavljen inšpektor, pozneje pa vrhovni poveljnik domobranstva, da je prejemal vsa povelja od Nemcev in, da je bilo domobranstvo popolnoma podrejeno Nemcem. Dalje, da je bilo domobranstvo ustanovljeno za borbo proti zavezniški Titovi vojski in, da so domobranci prisegli, da se bodo borili tudi proti zapadnim zaveznikom. Na prisego je predsednik sodišča polagal še prav posebno važnost. Generala Rupnika je posebej vprašal, koliko je sodeloval pri sestavljanju prisega in Rupnik je odgovoril, da je dodal samo besede „in proti njihovim zaveznikom“. — V besedilu prisega je rečeno, kakor že omenjeno, da domobranci prisegajo, da se bodo borili proti komunističnim banditom in njihovim zaveznikom. — Na posebno vprašanje predsednika, kaj pomenijo besede „in njihovim zaveznikom“, je Rupnik odgovoril: Angloameričane. Tudi Rösenerja je predsednik posebej vprašal, kaj pomenijo te besede v prisegi in tudi on je odgovoril, da Angleže in Amerikance. Poudarjano je bilo dalje, da je bila slovenska policija v Ljubljani popolnoma pod nemško komando, da je bila del Gestapa in, da so bili domobranci neke vrste pomožni organ te policije, ki so po nalogu policije aretirali in aretirance izročali policiji. Vse to so seveda najrazličnejše priče v polni meri potrjevale.

Mnogo se je pečalo sodišče v tej razpravi s tretjim majem. Tretji maj je prikazan tako, da je NO takrat na izdajalski način hotel priklicati v Slovenijo zapadne zveznike, da bi nastopili proti partizanom. Zelo je bilo poudarjeno, da je s tretjim majem prevzel vrhovno poveljstvo nad vsem domobranstvom, gorenjskim, slovenskim in tržaškim, general Rupnik in, da je Rupnika postavil Rösener za poveljnika vsega domobranstva in je Rupnik na razpravi vse to tudi potrdil. O tem, da je bilo 3. maja v narodnem proglasu razglašeno, da je bila takrat že ustanovljena Slovenska narodna vojska in, da so domobranci že vstopili v sestav SNV in tudi že položili prisego, o tem ni bila izrečena v vsem procesu niti ena sama beseda. Očividno je bilo, da so polagali mnogo važnosti na to, da bi bilo dokazano, da so domobranci ostali še po tretjem maju domobranci in pod Rupnikovim poveljstvom.

„KAR PO DOMAČE“

VESELA KNJIGA O RESNIH STVAREH*

Zadnje čase se je šušljalo, da bo izšla neka knjiga, in sicer taka „za smejati“, pa sem se začudil, ko sem jo prejel „za v oceno“ Osipa šesta knjiga „Kar po domače“, ki jo je za Slovence po svetu priredil in dopolnil, kakor piše že na prvi strani Simon Preprost, ima namreč sila resen namen: spregovoriti ljudem o lepem vedenju doma, na cesti v domači in tuji družbi, o človekovih odnosih do gledališča, TV, do mode in do stotih drugih vsakodnevnih stvari.

Ko sem knjigo prebral, sem videl, da sem se dostikrat zamislil, še večkrat pa od srca zasmeljal ob zabavnih zgodbah, ki jih je knjiga polna. Potem pa sem sklenil, da bom spregovoril s prirediteljem knjige in njenim soavtorjem. Ker gre za Simona Preprosta, starega znanca še iz časov, ko sva skupaj sodelovala pri Koledarjih Svobodne Slovenije, kjer je pisal svoje obiske pri Abu Sabuju, o katerem vem, da je vedno pripravljen za kratek pogovor, sem ga na zadnji mladinski prireditvi zaprosil, naj mi pove nekaj misli o pravkar „na trg vrženi knjigi“.

„Če se ne motim,“ sem tnu rekel, „sem šestovo knjigo ‘Kar po domače’ dobil v roke že kot študent in še vem, da smo jo včasih kar med šolskimi urami brali. Zanima me in bo gotovo zanimalo tudi bravce, kako si prišel na idejo, da si knjigo predelal in natisnil?“

„Pravzaprav ideja ni moja. Bili so razni predstavniki, kakor smo včasih rekli, „cerkvene in svetne gosposke“, taki, ki imajo največ opravka z našo mladino in še bolj z njihovimi starši, ki so mi že dalj časa namigovali, kako nujno bi bilo potrebno izdati tako knjigo o bontonu pa tudi o drugih vsakodnevnih vprašanjih.“

„Ali ne bi kazalo, da bi vzel raje kakšno prav specialno knjigo o lepem vedenju in jo prevedel. Mislim, da bi imel tako dosti manj dela, kakor pa z aktualizacijo šestove knjige in z dopolnitvami, kakor sam praviš v uvodu, „za današnji čas in za kraje, kjer živimo.“

„Že. Gotovo bi ti bilo dosti lažje. Problem je samo ta, da so vse knjige o lepem vedenju praktično neužitne, dolgočasne, tako da se Bog usmili. Toda, kakor sem nekje omenil: kakor je bonton samo pripomoček za lepše

* Osip šest: KAR PO DOMAČE! (Za Slovence po svetu je knjigo dopolnil, preuredil in ji poglavje „Med nami in med njimi“ dodal — Simon Preprost.) — Izdala „Editorial Baraga“, Buenos Aires. — 220 strani. — Opremil Jure Vombergar.

in prijetnejše življenje, tako je na drugi strani knjiga o bontonu samo pripomoček za spoznavanje lepega vedenja. In zakaj tak pripomoček ne bi bil malce bolj prijeten, vesel, pester? Ko sem listal razne najmodernejše francoske knjige, mi je nenadoma prišel na misel šest, katerega knjiga je brez dvoma nekaj edinstvenega. Ne samo, da je polna humorja, kar je njena največja vrednost, je prav v tem, da je v knjigi neprisiljeno povedano to: največje važnosti za resnični bonton je gojitev srčne kulture. On sam je v svojem uvodu napisal, da so večino knjig o „lepih manirah“ pisali „sužnji etikete“ in da so take knjige pač logično spet vzgajale „sužnje etikete“. On pa si je zamislil knjigo, kako si narediti življenje lepo, vendar bolj preprosto, toplo, prijetno, „kar po domače“. In je brez dvoma uspel.“

Prejšnji teden smo na neki seji govorili mimogrede tudi o tem, kako pri nas o vedenju v družbi ni bilo dosti govora ne v šolah in ne doma. Nekdo iz družbe, nek gospodarstvenik je rekel, da smo na primer Slovenci v Argentini res dosegli lepe uspehe v tujih podjetjih, da bi pa lahko marsikdo sebe — in s tem indirektno vse Slovence — postavil še višje, ko bi poleg drugih pozitivnih lastnosti, resnosti pri delu, odgovornosti, vztrajnosti in tako dalje, poznali nekoliko od bližje tudi vprašanja o tem, kako se vesti v družbi. Ali mislite, da je res tako?“

„Gotovo je tako. Pa ne gre samo za to, da bi se lahko še bolje uveljavili. Gre še za nek drugi problem, ki je v knjigi — sicer humoristično, vendar precej ostro obdelan, in sicer za to, da ima vsakdo izmed nas odgovornost, kako bodo ljudje sodili vse Slovence. En sam dober andinist razširi po vsej državi miselnost, da smo vsi Slovenci rojeni plezalci po strmih stenah — ljudje pač posplošujejo — prav tako pa lahko tudi samo zaradi enega izmed nas dobimo vsi Slovenci čuden pečat. Pa tudi med nami sami, posebno še, kar se naših fantov in deklet tiče, mislim, ni vse čisto v redu, kar se bontona in vljudnosti tiče. Tako starši kakor vzgojitelji se tega dobro zavedajo.“

„Mislim, da bo res doživela uspeh med našo mladino, posebno še, ker je pisana v veselem tonu in pa preprosto ter sodobno. Tako pač, kakor si jo mladi želijo.“

„Upam vsaj, da bo tako. Čeprav je knjiga namenjena predvsem — staršem. Marsikje se bosta oče in mati smejala, pa vedela, da je tisto lahko tudi njima v koristno branje. Seveda; poglavja o predstavljanju, o vedenju pri mizi, o življenju med tujei, o modi, o plesu, o televiziji, o zadevah pred poroko... bodo brali najprej mladi, medtem ko bodo starejši morda začeli pri poglavjih o potovanju, o otrocih, o odnosih med starimi in mladimi...“

„Ali se ti ne zdi, da bo knjiga, ki je v bistvu resna, prav zaradi humorističnega nakazovanja problemov izgubila, češ, da ni dovolj vzgojna?“

„Knjiga predvsem morda res ni taka, kakor mislijo ljudje, kadar re-

„čejo „ta kniga je vzgojna“. Govori pač o bontonu. Toda tudi kadar gre na druga polja, mislim, da je res od prve vrste pa do zadnje pozitivna. In pa naravnost nujno potrebna... Lahko bi rekel še kaj več, pa ne bi bilo prav, kajti čeprav je šest avtor, je le več kot trideset odstotkov besedila bilo napisanega na novo...“

„Pravzaprav bi torej knjiga morala nositi na naslovni strani naslov: „Šest-Preprost — Kar po domače!“?

Simon Preprost se samo zasmije.

„Ali bi želel pripomniti kaj posebnega k izidu te knjige.“

„Mislim, da ne.“ Potem pravi čez nekaj časa. „Morda to, da v knjigi rastopajo razni ljudje iz te ali one države, kjer Slovenci bivamo, da pa je seveda čisto razumljivo, da nič ne meri na nobenega posameznika ali kakšen kraj, čeprav bi morda tako bilo videti. Ne gre za „koga“, ampak za „kaj“! Vem pa, da bo mladim fantom in dekletom, ki jim očki in mamice nikoli niso utegnili govoriti o teh problemih, kakor raznim „salonskim tigrom“, knjiga znala povedati marsikaj lepega in veselega. In koristnega.“

„Že ko ti nočeš povedati še kaj več, bom pa omenil poglavje, ki si ga dodal knjigi (Med nami in njimi), kjer je govora o raznih veselih ali pa nerodnih situacijah, v katerih se znajdemo ljudje, ki živimo v tujini. Mislim, da bo kljub zabavnemu načinu, kako je bilo napisano, dalo marsikomu precej misliti. Če mi kot staremu takorekoč poklicnemu kolegu dovoliš še nekaj dodati: to pisanje mi je bilo dosti bolj všeč kakor pa nekdanje o Abu Sabuju, ker so ti, v tej knjigi obdelani problemi res važni, vsak dan bolj važni in da je dobro, da si jih napisal tako, da pogled nanje in na njih rešitev izzveni optimistično. Z „gajstom“, kakor smo včasih rekli. Mi vsi smo v govorjenju, v dejanju, pa tudi v pisanju vse preveč mrtvi, vse preveč v obrambi in je torej težko, da bi iz takega pisanja ali govorjenja prešel na bravece ali poslušavce kak optimizem ali celo navdušenje. Prejšnjo soboto smo vrgli doma tarok in sem sredi igre mislil: mi vsi smo podobni tarokašu, ki ima polno roko tarokov, pa si z njimi nič ne zna pomagati, niti jih ne uporabi, ker še vedno razmišlja o prejšnji igri, ki jo je izgubil, ker so mu ujeli pagata.“

Simon Preprost se je zasmel. In ker se mu je — kakor vedno — „strašno mudilo“, mi je samo še stisnil roko in rekel: „Upam, da bodo tudi drugi ob branju te knjige tako mislili. Ko sem pisal tisto poglavje „Med nami in njimi“, sem prav to, kar si omenil, imel ves čas pred očmi. Če je uspelo je drugo vprašanje...“

P. R.



GRADIVO K STAJERSKEMU BATALJONU

+ JANEZ JENKO, KAPLAN V ŽUŽEMBERKU

V obrambo Janeza Jenkota, vzornega kaplana v Žužemberku, poznejšega skrbnega domobranskega kurata in mučeniške žrtve komunističnega nasilja.

Na strani 209 v septembrskem „Vestniku“ 1962 piše g. Slanc: „Celotno moje delo v Žužemberku spomladi leta 1942 je bilo sabotirano po kaplanu Jenku. Posledice so bile hude. Vse orožje je prišlo v roke komunistov...“

Dobro se spominjam, da me je spomladi 1942, ko je bilo mnogo fantov v Žužemberku in okolici v nevarnosti za svoje življenje pred partizani, prišel kaplan Janez Jenko obiskat in mi z veliko bridkostjo povedal, da je bilo mesto, ki je bilo določeno za zbirališče teh fantov, takoj izdano komunistom. Zato je popolnoma jasno, da potem ni mogel in smel fantom priporočati, da bi šli na to zbirališče. Ali je bilo to njegovo ravnanje morda „sabotiranje“?

Sicer je pa vse njegovo življenje v času komunistične revolucije neizpodbiten dokaz, da ni poznal sabotiranja, ampak je le modro in previdno ravnal, če vsakemu človeku ni zaupal. Ko so mu partizani resno grozili, da ga bodo ubili, je s pomočjo dveh zvestih fantov zbežal. Na begu so ga partizani zasledovali, toda varovala ga je gosta megla, da se je rešil in srečno prišel v Ljubljano.

V Ljubljani je bil ves čas res očetovski prijatelj, zagovornik, duhovni oskrbnik, tolažnik in izredno velikodušen dobrotnik vseh, zlasti ranjenih domobrancev in beguncev, ki so tedaj prihajali v Ljubljano. Vse svoje dohodke je razdelil med nje. Kadar jih ni bilo dovolj, je vzel domačim, da je pomagal najbolj potrebnim domobrancem in beguncem.

V nedeljo, 6. maja 1945, sem ga srečal pred šentpetrsko cerkvijo v Ljubljani. Omenil je, da je zmaga komunistov popolnoma gotova, ker jih podpirajo velesile. Svetoval mi je, naj se umaknem. Ko sem ga vprašal, če se bo umaknil tudi on, mi je odgovoril: „Ne! Ranjenih domobrancev vendar ne morem pustiti. Kamor pojdejo ti, pojdem tudi jaz.“

Res je šel z njimi z vlakom iz Ljubljane proti Jesenicam. Tu so ga komunisti prijeli, ga grozovito mučili, dokler ga ni rešila mučeniška smrt. Tako je kaplan Janez Jenko izpričal svojo zvestobo do ranjenih domobrancev in do vseh, ki so branili v najtežjih dneh vero, domove in domovino. Buenos Aires, 15. oktobra 1962.

Gregor Mali,

župnik v Ajdovcu pri Žužemberku od septembra 1935 do decembra 1942.

ING. TONE MATIČIČ -- PETDESETLETNIK



Inženir Tone je kot rezervni častnik vstopil v Vaško stražo septembra 1942 in bil dodeljen v št. Jošt pri Stopičah, kjer je poveljeval Milan Kranjc. Od tistega dne dalje se je vrstila postojanka za postojanko: tako je bil poveljnik postojanke v Gracerjevem turnu pri št. Jerneju, v Sv. Križu pri Kostanjevici, v Kostanjevici, Hinjah in Dol. Brezovici pri št. Jerneju.

Ko je jubilarant diplomiral kmetijstvo v Zagrebu, ko je služboval na kmetijski šoli v št. Juriju ob Južni železnici in nato na Grmu pri Novem mestu, si gotovo ni mislil, da se bo nekaj let kasneje v teh krajih godila

ravolucija. Tako pa je z Vaški stražo doživel borbe pri Gracerjevem turnu, kjer so se spopadli Vaški stražarji s hrvaško brigado, pri Dolžu, pri Sv. Križu, kjer so kar tri brigade komunistov hkrati napadale položaje vaških stražarjev, in pri Žužemberku.

Ob razpadu Italije je bil v Novem mestu, kjer je spremljal stotnika Vuka Rupnika, ko je ta šel na italijansko komando zahtevati predajo. Tedaj je bil jubilarant priča razgovorov, ki jih je Komunistična partija Slovenije po svojem zastopniku Borisu Kidriču vodila z italijanskim generalom Ceruttijem zaradi predaje odn. sodelovanja v borbi proti Vaškim stražam.

V času domobranstva je bil ing. Tone skoraj ves čas adjutant poveljnikov novomeške zaščite: od kapetana Resmana do majorja Ferenčaka, od podpolkovnika Dežmana do majorja Križa in kapetana Furlanija.

Danes pridno sodeluje pri organizaciji borcev. Je tudi član prvotnega konzorcija Vestnika. Tako sproti dokazuje, da hoče ostati v borbi, ki je še ni konec.

Ob jubileju mu vsi borci, vsi prijatelji in znanci lepo čestitamo.

eo, Argentina

JOSKO KROSELJ - SESTDESETLETNIK

Joško Krošelj je časnikar. Že dolgih štirideset let brez prestanka. Je danes edini slovenski časnikar na svobodi med emigranti, ki živi v svojem poklicu za poslanstvo, ki mu ga vloga časnikarja nalaga. Še preden je Janez XXIII. časnikarjem povedal, kakšni morajo biti in kako naj delajo, da bo človeštvo od njih kaj imelo, je že Joško Krošelj tako ravnal. Pa mu ni tega v mladih letih povedal duhovnik Angelo Roncalli: gospod Joško je zrastel iz vrste tistih naših mož, ki so v neprestani borbenosti držali in garali, trpeli in si grizli ustnice.

Gospod Joško je spremljal kot časnikar vse življenje prve Slovenije v prvi Jugoslaviji. Od najvišjih mest, ko je bil osebni tajnik dr. Korošca, do uredniške mize pri Slovencu, od časov bojevite mladine v dobi diktature do komunistične revolucije na Slovenskem in do urejanja Svobodne Slovenije v Buenos Airesu. /Skromen del njegovih bogatih spominov, ki jih skorajda vsako leto prinaša Zbornik Svobodne Slovenije, je samo dokaz, da ga časnikarsko delo danes toliko zajame, da ne more napisati več. Čeprav bi rad. A gospod Joško ve, da mora Svobodna Slovenija iziti vsak teden. In to ni malo. Tega dela vsakega tedna ne bo mogoče nikoli popisati.

Če kdo, potem gospod Joško spada med protikomunistične borce. S peresom in pisalnim strojem, z uma svitlim mečem odhaja v boj vsak dan in tako rešuje slovenstvo, zbuja zaspane in drami bdeče. V tem delu bo dočkal šestdesetletnico. Budno bo pazil na vse decembrske številke Svobodne Slovenije, da mu kdo ne bo podtaknil članka ob tem jubileju, kajti on sam ga ne bi dovolil. V isti tiskarni kot Vestnik jo tiskajo, zato se bova z metêrjem pri sosedni mizi muzala, ko naju ne bo iztuhtal.

Gospod Joško! Ob jubileju najlepše čestitke Vestnika in borcev ter iskrena hvala za storjeno delo v prid naše skupne stvari.

Tople čestitke tudi v imenu vseh svobodnih slovenskih časnikarjev: Bog Vas živi!

Pavle Rant

HRVAŠKA PLIBERSKA TRAGEDIJA PO HRVAŠKIH VIRIH

Kiszlingov prikaz hrvaške Pliberške tragedije črpa podatke predvsem iz članka „Kalvarija Hrvatskog naroda god. 1945“, ki ga je sestavil prof. Draganović v „Glasu Sv. Antuna“ 1. aprila 1955 v Buenos Airesu. Ta vir Kiszling navaja pri poglavju samem in v bibliografiji. V uvodu knjige pa se Kiszling zahvaljuje Draganoviću za mnoga upoštevanja vredna sporočila. Rev. dr. Draganović — nekaterim Slovincem poznan iz Rima — je bil pred vojsko profesor cerkvene zgodovine na zagrebški univerzi. Velja za strokovnjaka v narodno-statističnih podatkih za Hrvate. Žal, da njegovega članka nimam pri roki. Pač pa sta mi na razpolago dva druga njegova članka, ki sta izšla v angleško pisani knjigi „The Croatian Nation“, ki so jo Hrvatje izdali v Chicagu l. 1955. (Knjiga je symposium 17 hrvaških zgodovinarjev in kulturnih delavcev v begunstvu z 20 članki *.) V razpravi „Biološko iztrebljenje Hrvatov v Titovi Jugoslaviji“ omenja Draganović Pliberško tragedijo na str. 296—298, katere posledica da je bila 100 do 140 tisoč pobitih hrvaških vojakov in civilistov. Na slovenskem ozemlju sta glavni masovni grobišči pri Mariboru in v Kočevskem Rogu. Za mariborsko grobišče navaja Draganović 40 tisoč pobitih Hrvatov, katerih trupla so bila zmetana v protitankovske jarke jugovzhodno od mesta. (Pri Teznem!) Med temi pobitimi žrtvami je bilo 1900 hrvaških domobranskih oficirjev. V Kočevskem Rogu pa je 30—40 tisoč pobitih Hrvatov, ki so jih privedli tja iz Ljubljane, št. Vida, Jesenic. (Najbrže vse iz št. Vida!) Draganović pravi, da je težko razlikovati, ali je v Kočevskem Rogu pobitih več Slovencev ali Hrvatov in da je težko ugotoviti manjše število črnogorskih in srbskih četnikov, ki so tudi bili tam pobiti. — Slovensko Vetrinjsko tragedijo omenja Draganović takole: „Iz koncentracijskega taborišča Vetrinja na Koroškem so britanske oblasti vrnilo Titu 11.500 slovenskih vojakov-domobrancev. Sezname njihovih imen so ohranjeni do danes, a ljudje so vsi pobiti.“ — Manjša množična hrvaška grobišča so tudi pri Črni in Slovenjgradcu, pri Kamniku, Celju, Zidanem mostu in Brežicah.

Hrvaško Pliberško tragedijo omenja tudi dr. Maček v svojih spominih „In the Struggle for Freedom“ l. 1957 (str.267/68). Za mariborsko grobišče navaja poročilo nekega Slovenca, ki je prišel v Ameriko po l. 1954, ki je sam videl 16.000 pobitih hrvaških žrtev. To poročilo navajajo tudi drugi hrvaški viri. — Na isti 268. strani je v posebnem odstavku omenjena naša Vetrinjska tragedija. Osnovna napaka pri tem pa je, da domobranci niso bili pobiti v Vetrinju samem, kot pravi dr. Maček.

Močno sliko hrvaške Pliberške tragedije najde slovenski bralec v knjižici hrvaškega frančiškana dr. Otona Knezovića: „Pokolj Hrvatske vojske 1945“, ki so jo izdali izseljeniški Hrvatje v Chicagu l. 1960. Knezović opisuje umik hrvaške vojske in civilistov z izrednim ognjem in čustvo-

vanjem hrvaškega patriota, do česar ima v monografiji pravico. Zato so med njegovimi besedami izrazi, ki nas kar osupnejo. Razpoloženje in vzdušje umika je krepko izraženo. Napeti prizori na poti in epizoda v Celju, kjer so za nekaj ur ustaši obvladali mesto in potisnili partizane v kot, so tragični deli velikega hrvaškega umika. Z ogorčenostjo omenja Knezović, da so jim bili na tem umiku Nemci v velikem oviro. Pri tem se človek spomni prizora na Ljubelju, ko so Nemci zastražili predor in par dni zadrževali naše civilne begunce.

Več posameznih odstavkov v tej knjižici je za slovenske bralce nesprijemljivih. Mi nismo, na pr., navajeni, vero in narodnost tako močno združevati v neločljivo enoto (str. 41). Res pa je, da so v zgodovini to znali Irci in Poljaki: Irci v boju proti angleškemu gospodarstvu, Poljaki proti avstrijskemu, nemškemu in ruskemu, v tej dobi pa proti Sovjetski Rusiji. — Ni prepričljiva trditev, da bi se hrvaške oborožene sile ne bile umaknile, če bi imele doma toliko nemškega orožja, kot so ga zbrale na umiku. — Še več drugih posameznih stavkov, zlasti tistih, ki se nanašajo na ustaše in Poglavnika, je takih, da jih slovenski bralec ne bo sprejel. Rečem pa: če bi bil jaz v dr. Knezovićevi koži, ne bi zahteve po samostojni hrvaški državi vezal na preminulo NDH ne preveč slavnega spomina.

Pokolju hrvaške vojske je v knjižici posvečenih 94 strani. Je to popis dogodkov, ki jih je Knezović sam doživel na umiku s hrvaško vojsko na poti skozi Celje do Dravograda in s hrvaškimi civilisti od Maribora naprej proti svoji domovini. So to obenem razmišljanja gorečega hrvaškega rodoljuba po veliki narodni nesreči. Kaj in kako je čutil l. 1945 in naslednja leta hrvaški duhovnik-frančiškan, je krepko povedano. (Kot je razvidno iz besedila, je bil večji del teh spominov napisan l. 1947 v Rimu.) — V pojasnilo razmer v tistih mesecih po strašni tragediji ponatiskuje Knezović pastirsko pismo jugoslovanskih škofov od septembra l. 1945. V izvlečkih navaja tudi zapisnike rešencev in pribežnikov, kot so bili sestavljeni v hrvaških begunskih taboriščih. Med temi je najmočnejše odprto pismo prof. Crljena dr. Juriju Krnjeviću, tajniku Hrvatske Seljačke Stranke v Londonu. Slovenskemu bralcu to veliko pove.

Na naslednjih 47 straneh je zanimivo zgodovinsko gradivo povelje dobe. Mnenja sem, da to v knjižico, ki naj prikazuje pokolj hrvaške vojske, ne spada. Med tem gradivom je Paveličev ideološki prikaz NDH, kot ga je napisal l. 1947; dalje lahna polemika z dr. Mačkovićem glede Jugoslavije, pri čemer je tudi dr. Krek deležen enega odstavka.

Za nas Slovence so v knjižici važni predvsem tisti odstavki, ki dokazujejo, da so tudi Hrvatje šli z neomajnim zaupanjem Angležem nasproti, ki da jih bodo za gotovo sprejeli v varstvo. V tem je bila psihologija hrvaškega umika zelo podobna naši slovenski. Velika razlika pa je bila v tem, da se Hrvatje na svojem umiku niso nič oddahnili, kot smo se „oddahnili“ mi v Vetrinju: Njihov umik se je pri Pliberku in pri Dravogradu takoj spremenil v strahotni množični križev pot. To velja za večino hrvaške vojske in civilnih beguncev. Samo mal del njih je proti volji Angležev

prišel na Koroško in nekaj prav malega na gornje štajersko. Na Koroškem so imeli svoji sedež v Krivi Vrbi (Krumpendorf) ob Vrbskem jezeru, za svoj Hrvaški Rdeči križ, ki naj bi imel vso skrb za begunce. Sama po sebi je bila ta poteza na mestu.

Po podatkih v knjižici so že 18. maja Angleži izdali povelje, da se cela hrvaška skupina v Krivi Vrbi (800 ljudi) pripravi za prevoz v Italijo (!), v laški Videm (Udine). Namesto tega pa so bili prepeljani skozi Podroščico na Jesenice in tam izročeni Titovim komunistom. — Kot je razvidno iz drugega vira, se je po tem datumu v Krivi Vrbi nabrala nova hrvaška skupina — 7000 ljudi! Mi v Vetrinju nismo vedeli, da so Hrvatje v Krivi Vrbi, nedaleč od nas. To je dokaz, kako malo pregleda nad dogodki na južnem Koroškem smo imeli v tistih usodnih dneh.

Knezović navaja, da je bilo po l. 1945 v Titovi Jugoslaviji pobitih okoli 600.000 Hrvatov. Pokolje so po Knezovićevih besedah izvršili predvsem Srbokomunisti. — Na več mestih knjižice je nehote izražena razlika med ustaši in hrvaškimi domobranci. (Oni so bili ideološki prostovoljci, nositelji ustaškega režima, to pa vpoklicani po zakonu NDH.)

Zgoščen pregled hrvaške Pliberške tragedije najdemo tudi v angleško pisani knjižici „In Tito's Death Marches“ (V Titovih smrtnih pohodih). Je to popis strahotnih dogodkov, ki jih je doživel in preстал hrvaški domobranci stotnik Hečimović, ki je bil 11 let v zaporih, končno pa l. 1956 pobegnil v svobodni svet. Popis je prevedel v angleščino Dalmatinec Ivan Prčelja v Clevelandu (ki se je bil rešil iz Hrvaške junija 1945) in ga izdal preteklo jesen. V uvodu pravi Prčelja, da je treba razlikovati sedem razdobj hrvaške tragedije, ki se je začela pri Pliberku. Kot dodatek priobčuje knjižica govor, ki ga je imel l. 1960 Hrvat štefan Skertić, najbrže v Clevelandu. Tudi v tem govoru je precej pregleda hrvaške tragedije, kot jo občutijo Hrvatje sami.

Prčelja navaja, da je v Sloveniji bilo pobitih 139.500 Hrvatov; na Hrvaškem in po Srbiji pa 150.000. Po njegovih navedbah leži v bližini št. Vida (pod Toškim čelom) 25.000 pobitih hrvaških vojakov, pri Podutiku 2.000, pri Bežigradu 2.000 (ni mi jasno, ali je tu mišljen ljubljanski Bežigrad), pri Kranju 2.500. (Knjižica pomotoma piše „Teško čelo“ namesto Toško čelo; Toško vsekakor od Tošček, ki je najvišji vrh v Polhograjskih Dolomitih.) — Kot poroča Prčelja, so velika množična hrvaška grobišča v Sloveniji še naslednji kraji: Maribor z 40.000 žrtev, Kočevje (vsekakor Kočevski Rog!) 30.000, Huda Luknja 16.000, Hrastnik 7.000, Laško 3.000, Rajhenburg 1.000, Kostanjevica 7.000, Kamnik 1.000, črna 3.000. — Nam se zdijo nekatere številke previsoke, zlasti za Toško čelo, a v kritičen pretres številke se ne morem spuščati. To more samo hrvaški zgodovinar, ki so mu znane razmere med vojsko na Hrvaškem, poznana organizacija hrvaških oboroženih sil, itd. Zdi se mi pa, da Hrvatje (kot tudi mi Slovenci, isto velja za Srbe) ne bodo mogli nikoli točno ugotoviti, kolikō pobitih žrtev leži v posameznih množičnih grobiščih. A ta ugotovitev je manj važna. Najvažnejše je to, da je od maja 1945 naprej do danes in

za vsò bodočnost dovolj prepričljivih dokazov na razpolago zgodovinarju, da so Titovi partizani brez sodnega postopka v celoti pokončali i slovenske domobance i hrvaške oborožene sile i Tatalovičeve dobrovoljce ter srbske četniške enote. Nekaj mladoletnih, katerim so partizani prizanesli, tvori premajhno število, da bi mogli zmanjšati strahotno krivdo Titovega komunističnega režima. Kot mi Slovenci tako verjetno tudi Hrvatje (in verjetno tudi Srbi) točno vedo, kolikšne so bile posamezne oborožene enote med vojsko doma. Zato je možna pomota pri številu žrtev za posamezna grobišča, a celotno število vseh žrtev skupaj se da izračunati s precej veliko gotovostjo. — Vendar pa je razlika v navajanju števil pri hrvaških piscih nenavadno velika. Zgodovinar Draganović piše l. 1955 v knjigi „The Croatian Nation“, da se število žrtev giblje med 100 in 140 tisoč. Nanj se naslanja Avstrijec Kiszling v knjigi „Die Kroaten“ in prav tako Hrvat rev. dr. Pandžić v kronološkem pregledu hrv. zgodovine v imenovani hrvaški knjigi (str. 28). Knezović sklepa, da je število vseh pobitih Hrvatov v Titovi Jugoslaviji 600.000; Prčelja pa piše na str. 14, da so „Titovi komunisti poklali več sto tisoč hrvaških vojakov in civilov“. Vsota vseh števil, ki jih navaja na str. 16, znaša 290.000. Niti Prčelja niti Knezović ne povesta pri tem, ali so znatno višje številke sad napornega zbiranja podatkov v zadnjih šestih letih, kar vrši „Odbor za preiskavo Pliberške tragedije“ v Clevelandu. Pri vsem tem je manjšega pomena, da na pr. Prčelja navaja pri Rajhenbugu 1.000 žrtev, Knezović pa po nekem pričevanju 4.000.

V Hečimovičevem popisu je podrobno prikazan njegov in njegovih soborcev križev pot od Jesenic do Kranja in nato do št. Vida ter trpljenja polni dnevi v bivših zavodih. Tam so ga neko noč zvezali in odvedli na morišče med Sv. Katarino, Sv. Jakobom in Topolo, a posrečilo se mu je, rešiti se iz masovnega grobišča. (Ta del popisa je zelo podoben popisu naših rešencev iz domobranskih grobišč.) Na tem mestu svojega popisa se Hečimović kar naenkrat znajde vzhodno od Celja. Slovenski bralec pri tem pogreša, kje in kako je Hečimović na svojem begu prekoračil Savo in kako je prišel čez hribe do Celja in onstran njega, kjer je bil ponovno prijet.

Na str. 98 je v knjižici neprijetna šibkost. V svojem govoru je že omenjeni Skertić še predlanskim izrekel trditev, da je bilo pri Pliberku pobitih 50.000 hrvaških vojakov. V opombi pod črto ga Prčelja popravi, da je Pliberk le začetek hrvaške tragedije in da se tam ni zgodil masovni pokolj. Ta primer je dokaz, kako zelo se je treba varovati vsakega čustvenega zanosa pri spominskih govorih.

Tudi iz Prčelja-Hečimovičeve knjižice je razvidno, da so Hrvatje na svojem umiku imeli popolno zaupanje v Angleže. Niti malo niso pričakovali, da bi jim ti ne nudili zatočišča. Drugo važno dejstvo pa je, da tudi Hečimović izrecno pravi (str. 30), da je njegovi skupini 7.000 Hrvatov angleški oficir izjavil, ko jim je ukazal 25. maja priprave za prevoz, da bodo prepeljani v Italijo, kjer bodo imeli azil. (Angleške obljube, da bomo prepeljani v Italijo, so potrebne kritičnega pretresa. Zlasti sedaj, ko je g.

France Krištof v svojem tehtnem članku „Po šestnajstih letih“ zapisal, da mu je angleški oficir Hames dejal, da je šele od Slovencev zvedel za to verzijo. A ta kritičen pretres bo moral biti delo več ljudi!

Prčelja-Hečimovičevi knjižici je napisal spremno pismo Amerikaneec dr. Edward O'Connor, profesor političnih ved na Canisius College v Buffalo. Nekaj dobrih misli je v teh spremnih besedah. Hvalevredno je spoznanje, da je nujno potrebno, da slehernemu angleško pisanemu prikazu naših tragedij napiše spremno besedo neprizadeti ameriški zgodovinar ali profesor političnih ved. Za ameriškega bralca je tak uvod dokaz, da je delo prebral ameriški strokovnjak in našel v njem vsaj nekaj prepričljivega zgodovinskega gradiva. In kje je Djilas to izjavil.

Obe omenjeni knjižici navajata Djilasove besede, ki da jih je spregovoril takrat v maju ali juniju 1945: „Hrvaški vojaki morajo umreti, da bo mogla živeti Jugoslavija.“ Bralce si želi pri tem točne navedbe, kdaj

V obeh knjižicah je več ali manj izraženo mnenje, da je bilo vse, kar so ustaši zagrešili proti Srbom, v znamenju potrebne samoobrambe. A po mojem prepričanju je za nas Slovence najbolj sprejemljiva dr. Mačkova sodba in obsodba ustaških početij, kot je zapisal v svojih Spominih. Tudi sodba Avstrijca Kiszlinga o teh početjih je za nas Slovence popolnoma sprejemljiva.

V obeh delih so samo nemška imena koroških krajev, medtem ko Draganič in dr. Maček uporabljata slovensko ime Vetrinje. Da bi moralo biti v imenovanih dveh knjižicah ob vsakem nemškem imenu kraja tudi slovensko ime (vsaj v oklepaju), za to željo imamo Slovenci polno pravico. Prepričan sem, da Hrvatom ni prijetno, da nemški, francoski in angleški pisci uporabljajo benečansko-italijansko nomenklaturu Dalmacije, kot Fiume, Zara, Spalato, Ragusa, Bocca di Cattaro... Zdi se, Knezoviću in Prčelju ni poznan problem slovenske narodne manjšine na južnem Koroškem — in neznana zgodovina Karantanije.

Knjižici nudita slovenskemu bralcu nekaj vpogleda v razmere na Hrvaškem med vojsko in takoj po končani vojski. Za približno soliden pregled pregled najvažnejših dogodkov tam doli pa je treba pritegniti še dr. Mačkove Spomine in Kiszlingovo knjigo in še kaj. — Spomnim se, da sem med vojsko nekoč dejal, da bi bilo prav, do bi slovenski domobranci skušali pozvedeti, kaj se dogaja na Hrvaškem, da bi kazalo (neglede na ustaše) najti kake stike s hrvaškimi domobranci. Zamisel je bila označena kot nepotrebna, nesmiselna. Sicer pa: saj smo z veliko težavo — le ob delnem razumevanju slov. domobranskega štaba — dosegli ilegalno povezavo z gorenskimi domobranci. S primorskimi pa organizacijske povezanosti sploh ni bilo, le uvidevni posamezniki so vzdrževali stik v Ljubljano in nudili pregled dogodkov na Primorskem. Nemški „divide et impera“ je bil kot Damoklejev meč nad našo protikomunistično borbo, a žal se tega marsikdo ni zavedal. Na drugi strani pa so bili komunistični partizani

na vsem ozemlju Jugoslavije enotno organizirani in vodeni vsa leta revolucije bolj računali s svetovno političnim položajem kot mi.

Prčelja-Hečimovičeva knjižica navaja na str. 20 bibliografijo, iz katere je prevajalec črpal podatke za svoj uvod. Ta bibliografija obenem nudi precej vpogleda, o čem razpravljajo Hrvatje po svetu. Tudi v Knezovičevi knjižici je nekaj malega bibliografije, na pr.: Vlaho Raič, „Hrvatska i Srbija“ in dr. Mačkovo mnenje o njej.

Po hrvaških podatkih sodeč je bila hrvaška tragedija l. 1945 desetkrat večja kot naša slovenska. Osnovna razlika pa je ta, da so Angleži občili Hrvate takoj na jugoslovansko-avstrijski meji pri Pliberku, medtem ko so nas Slovence pri Borovljah najprej razorožili, nato za dva tedna namestili v Vetrinju, končno pa razorožene izročili Titovim rabljem.

Vsaj polovica hrvaške tragedije se je zgodila na slovenskem ozemlju. Po vseh podatkih sodeč, so ta pokoj izvršili predvsem srbski komunisti, a sodelovali so pri tem tudi slovenski, tako oni spodaj, še bolj pa oni na vrhu: Kidrič, Kardelj... Velika hrvaška tragedija (kakor tudi tragedija srbskih dobrovoljcev in četnikov) je s tem postala del slovenske zgodovine.

JANEZ GRUM — USA

DRUŠTVENE NOVICE

O OBČNEM ZBORU ZDSPB

Letošnji občni zbor ZDSPB se je vršil dne 1. sept. 1962 v cerkveni dvorani Marije Pomagaj v Toronto, Ont., Kanada. Udeležba je bila zelo zadovoljiva, saj so bile zastopane vse organizacije po svojih zastopnikih iz Sev. Amerike, Evrope in Argentine. Videli smo borce, ki so samo za to priliko prišli od zelo daleč, na svoje osebne stroške, seveda. Moral bi reči, da je to res nekaj, česar tisti, ki ni poznal miselnosti protikomunističnih borcev, razumeti ne bi mogel.

Ob 8. uri zvečer je predsednik Jože Jakoš otvoril občni zbor z molitvijo in par minutnim molkom. Nato je bil prebran zapisnik zadnjega občnega zbora in bil soglasno sprejet. Poročila glavnega odbora in delegatov so bila kratka in jedrnata. Iz njih je bilo razvidno odlično delo organizacije, ki se razteza na več kontinentov, katera v največ slučajev posluje je pismeno, kar čisto razumljivo ni lahko.

Odbor je v svojem poslovnem letu naredil veliko dela. Odstranil nekatere nesoglasja med posameznimi organizacijami poslovnega značaja, ki so izhajale le bolj iz nerazumevanja, ker pač živimo, ne samo v različnih državah, ampak kontinentih. Daljave pa nam ne dopuščajo, da bi se osebno pogovorili in obenem ugotovili — kar se je v glavnem posrečilo glavnemu odboru — da nesoglasja v pravem pomenu besede nikoli bilo ni. S tem je odbor naredil nov korak naprej. Upati je, da bo novi odbor storil še korak dalje in skušal najti še tiste, ki jih zaradi kakršnegakoli vzroka še ni bilo mogoče najti.

Zveza je v pretekli poslovni dobi izdala knjigo: „Svoboda v razvalinah.“ (Grčarice, Turjak, Kočevje). Je to dokumentarno delo, ki bi ga moral imeti ne samo vsak borec, ampak vsak protikomunistični emigrant. Prav tako je glavni odbor poslal v preteklem novembru senatorju U. S. A. Fullbrightu, predsedniku senatnega komiteja za zunanje zadeve, obširno spomenico, v kateri je hotel nazorno dokazati, kako brezumno in škodljivo je podpirati komunista Tita. V okvirju delavnosti tiskovnega referenta pa senatorjem, kongresnikom, raznim politikom več spomenic in pisem, v katerih je bilo prikazano stanje v današnji titovski Jugoslaviji, obenem pa izražena zaskrbljenost zaradi dejstva, da Z. D. ne prenehajo podpirati titovega režima. Podobne spomenice je odbor poslal tudi senatorju Lovšetu, kateremu je tudi čestital k tako odločnemu nastopu v senatu (G. senator Lovše je v U. S. A. rojeni Slovenec).

V okvirju delavnosti zgodovinskega referenta je bilo narejeno toliko, da bi bilo potrebno napisati celotno poročilo, da bi bralci mogli dobiti le malenkostno, mero pogleda v celotno delo. Pripomnim le naj, da smo imeli priliko videti pisma iz državnega tajništva U. S. A. v svojstvu odgovorov na protestne spomenice glede podpiranja jugoslovanskih komunistov. Videli smo celotno študijo, zakaj U. S. A. podpira Jugoslavijo in kakšne koristi ima od tega. Sedaj pa se pripravljajo protidokumenti. Prav tako je že nabranih nad 4.000 imen pobitih protikomunističnih borcev, delo pa se še vedno uspešno nadaljuje.

Iz poročila socialnega referenta je bilo razvidno, da je bilo \$ 4.019,09 dohodkov in \$ 2.541,19 izdatkov. To so podpore našim invalidom in soborcem v najhujši stiski. Ta denar je nabran od prirediteljev raznih krajevnih organizacij in posameznih darovalcev. Iz njih se jasno vidi smisel naše organizacije, katera si je naredila za najvažnejšo nalogo pomagati tistim našim soborcem, ki so izgubili vse, kar nam je drugim ostalo, cele ude in zdravje. Poleg tega pa po možnosti prikazati našo borbo v resnični luči, razgaljati komunizem in voditi še nadalje tisto borbo, zaradi katere so umirali naši bratje in soborci.

Ob obravnavanju predlogov se je razvila živahna debata. Predlogi za in proti so bili podani mirno. Mnenja, ki niso soglašala, obravnavana v pravem demokratičnem duhu. Pri tem je bilo zelo razveseljivo dejstvo, da smo se v svobodi le naučili mirno presojeti drugačno mnenje svojega bližnjega. Še posebno pa je bila zanimiva ugotovitev, da so bili navzoči vsi mnenja, da dr. Bajlečev članek „Gradivo k Vetrinju“, ki ga objavlja „Vestnik“, ne spada tja, ker nas razdvaja...

Ob desetih je bil kratek odmor, na katerem je torontska organizacija postregla s pijačo in prigrizkom, pri čemer se je debata po skupinah še pridno nadaljevala. Po odmoru je prevzel začasno predsedstvo g. dr. Antolin, nato so sledile volitve, pri katerih je bil izvoljen novi odbor, katerega sestavljajo:

Inž. France Grum — predsednik in zgodovinski referent,
42 Shorecliff Dr., Rochester 12, N. Y., USA;

Stane Pleško — podpredsednik in glavni tajnik,
102 Wesley St., Toronto 18, Ont., Canada;

Ciril Preželj — blagajnik,
468 Ossington Ave, Toronto 4, Ont., Canada;

Florijan Slak — tiskovni referent,
Box 207 Virgil, Ont., Canada;

Branko Pogačnik — socialni referent,
Cleveland, Ohio, USA;

Daniilo Kranjc — Cleveland, Ohio, USA;

Viktor Dolšek — Guelph, Canada, — referenta za članstvo;

Jakob Kranjc — Toronto, Ont., Canada;

Lojze Rigler — Toronto, Ont., Canada — odbornika.

Borci so z zanimanjem sodelovali. Ostali so vsi kljub pozni uri do konca in še dolgo po končanem obnem zboru v prijateljskih razgovorih. Tisti, ki se zaradi daljave nismo vrnili na svoje domove, smo bili v zadregi, ker se nismo mogli odločiti, kateremu vabilu se naj odzovemo. Vsakemu je bilo težko odreči. Naslednji dan pa smo se polnoštevilno udeležili sv. maše za vse protikomunistične borce v cerkvi Marije Pomagaj.

Občni zbor ZDSPB je bil uspešno zaključen. Z novimi napori bomo skušali našo organizacijo ne samo obdržati na sedanji višini. Skušali jo bomo še razširiti in izpopolniti; to pa bo možno le, če bomo vsi, brez razlike zagrabili za delo in ga z združenimi močmi tudi dokončali.

Tiskovni referent ZDSPB

EPILOG 1962

Razburkano leto imamo za seboj. V vseh pogledih, mednarodnih, državnih, slovenskih, društvenih. Včasih se zdi, da smo — če pustimo vse druge poglede pri miru — v našem ožjem emigrantskem krogu tako razklani kakor nobena druga emigrantska skupnost. Včasih se zdi... A kdor bi takšno stanje štel za končno, bi se motil. Smo pač še sila mladi v našem demokratskem izživljanju in zato pogosto kaže mo prave znake vseh otroških bolezni, ki jih mladi, pravkar rojeni demokrati, morajo preboleti. Zato — korajžno naprej: za vsako bolezen so zdravila, najboljše pa jo odnese tisti, ki zna glavobol prenesti brez praškov.

Zato za konec leta samo dve misli: kdor koli je na kateri koli ambasadi ali konzulatu FLRJ mnenja, da je emigracija razbita, se moti. Pa tudi če bi navzkrižja bila, naj se zaveda, da nikoli več demokratska skupnost narodnjakov ne bo šla v zadnji boj s komunizmom razdeljena v nič koliko frakcij. Šli bomo enotni pod eno samo slovensko zastavo. To pot smo v zadnjih letih nastopili.

Drugič: ob zaključku tele številke so sporočili, da odhaja s konzulata FLRJ v Buenos Airesu konzul slovenskega rodu. Pravijo, da bi bil rad ostal zunaj. Na njegovo mesto bo menda prišel Črnogorec: torej učite se srbsko, če imate namen obiskovati konzularne prostore.

In če bo kdo šel, naj jim pove brezglavost, s katero vodijo državo: pri tolikšni večini slovenskih in hrvatskih izseljencev je gotovo najbolj pametno postaviti Črnogorca, še bolje Macedonca. Se pravi, doma ni nekaj v redu. Morda pa je res že tako daleč, da zanesljivih Slovencev ne dobe več.

O tem bo prihodnje leto prineslo kaj več jasnosti.

Iskrena hvala vsem za sodelovanje v preteklem letu. O božiču se spomnite invalidov in sirot, v novem letu pa z veseljem pozdravite Vestnik, ki bo pred vas prišel v novi obleki. Urednik

Toronto, Ont. Canada. ZSPB v Toronto, Ontario, je priredila dne 27. oktobra 1962 v cerkveni dvorani Brezmadežne s čudodelno svetinjo v New Toronto zabavni večer s plesom. Čisti dobiček prireditve je šel v invalidski fond Zveze.

Lepa, prostorna dvorana je bila za to priliko zelo lepo zasedena. Poznavalci torontskih razmer so celo trdili, da je bila udeležba v primeri z drugimi najboljša. Za odlično razpoloženje so preskrbeli fantje-borci s presenetljivo lepim igranjem znanega „Triglav orkestra“.

Poleg običajnih alkoholnih pijač so bile na razpolago kranjske klobase in pecivo. Žal, da je čas zahteval svoje in še predno smo se zavedli, je že bila polnoč.

Ob zaključku prireditve se je vsem udeležencem zahvalil predsednik torontske organizacije g. Ciril Preželj in pozval navzoče, da skupno zapojemo nekaj domobranskih pesmi. Pesmi so vžgale kot nekoč in kot v sanjah se mi je zdelo, da smo za nekaj trenutkov čas potisnili nazaj, za skoraj celih dvajset let...

Drugi dan je imel glavni odbor v isti dvorani sejo, katero je vodil predsednik DZSPB g. ing. France Grum, iz Rochester-a, N. Y., da se tako napravi načrt za bodoče delo.

Kljub temu, da to noč nismo malo ali nič spali, je bilo razpoloženje odlično. V upanju, da se za 1. december 1962 zopet vidimo na prire-

ditvi krajevne organizacije ZSPB v St. Catharines, Ont., smo se razšli v najboljšem razpoloženju.

TISKOVI FOND VESTNIKA

Darovali so: Dr. Jože Est, Haedo \$ 200.—, Holozan Franci, Hurlingham \$ 80.—, Kovač Tone, San Martín \$ 30.—, Meden Lado, San Martín \$ 50.—.

Vsem iskrena hvala! Posnemajte!

NOVI ODBOR ZDSPB

Na občnem zboru, ki je bil 1. septembra v Torontu, je bil izvoljen naslednji odbor:

France Grum, predsednik in zgodovinski referent; 42 Shorecliff Dr. Rochester 12, N. Y., USA.

Stane Pleško, podpredsednik in glavni tajnik, 102 Wesley St., Toronto 18, Ont. Canada.

Ciril Preželj, blagajnik, 468 Ossington Ave. Toronto 4, Ont. Canada.

Florijan Slak, tiskovni referent, Canada.

Branko Pogačnik, socialni referent, USA.

Danilo Kranjc, USA in **Viktor Dolšek**, Canada, referenta za članstvo.

Jakob Kranjc, Canada in **Lojze Rigler**, Canada, odbornika.

SPREMEMBA

Občni zbor je na predlog zastopnika za Argentino odpravil pomožno upravo Vestnika, zato opozarjamo na tele spremembe:

1. Vse krajevne organizacije so

za naprej Upravi v Argentini neposredno odgovorne za plačevanje naročnine, katero naj pobirajo sproti, da bo mogel list redno izhajati. Do konca vsakega leta mora biti nakazana vsa naročnina.

2. Vse krajevne organizacije naj pregledajo listo svojih naročnikov in obdrže samo tiste, ki list plačujejo. Za tiste, ki lista ne plačajo, so organizacije dolžne plačati iz svoje blagajne, ali pa naj v ta namen prirede kakšno prireditvev.

3. Vse organizacije naj razložijo svojim članom, da je naročnina eno, članarina pa drugo. Članarina znaša 1 dolar letno in jo posamezne organizacije plačujejo glavnemu blagajniku Cirilu Preželju.

4. Glavni odbor še nadalje razde-

ljuje list sameznim naročnikom. Ti naj pošli svojo naročnino glavnemu tajniku, ki jo bo dostavljal Upravi.

5. Glavni odbor bo iz invalidskega fonda plačeval naročnino za invalide v Evropi in Severni Ameriki.

Tajnik ZDSPB

V invalidski fond so darovali:

Lenarčič Alfonz, V. Ballester	\$ 80
Potočar Anton, San Martín	„ 48
Gliha Viktor, Capital	„ 100
N. N., Capital	„ 200
Jager Anton, San Justo	„ 100
Rode Ivan, San Justo	„ 50
Bidovec Franc, San Justo	„ 50
Nabiška v Miramaru	„ 825
Guštin Jože, Capital	„ 375
N. N., Rosario	„ 500
Skupaj	\$ 2.225

Vsem: iskrena hvala! Posnemajte!

UREDNIKOV BUNKER

M. Z. Cleveland — Tvoje pismo z dne 21. 8. sem prejel zaradi poštne stavke v Argentini šele 10. oktobra. Tako bo postavljeni material počakal objavo prihodnje leto ob novi obletnici.

Uredništvo je pričelo prejemati v zameno revijo Estudios sobre el comunismo, ki izhaja v Čilu. Prav tako revijo Este & Oeste, ki izhaja v Caracasu, Venezuela, in bilten Les informations politiques et sociales (španska izdaja), ki izhaja v Parizu. Interesenti, zlasti naši akademiki, dobe revije odn. biltene lahko na vpogled v Upravi Vestnika, Ramón Falcón 4158, pri gospej Martinčič.

S. P., Kanada — Pismo z dne 16. 10. prejel. Letaka ni mogoče objaviti, ker je bil preveč fabriciran za mejo na zahodni strani. Povejte pa prosim sestavljalcem, ako so vam znani, naj jih v Ljubljano ne pošiljajo na naslove nekdanjih pristašev SLS/SDS, ker so to pot vsi imeli sitnosti

IZ UPRAVE

Vsem naročnikom sporočamo, da je naročnina za leto 1963 začasno določena na 200.— pesov odn. 2 in pol dolarja odn. 1 funt šterling.

Uprava si pridržuje pravico zvišati naročnino v teku leta 1963 v primeru zvišanja tiskarskih stroškov.

Correo Argentino Suc. 7	TARIFA REDUCIDA Concesión No. 6830 22-I-1962	Propiedad Intelectual N° 700070 Ramón Falcón 4158 Bs. As.
-------------------------------	--	---